

MUHAMMED FEVZÎ'NİN MİFTÂHU'N-NECÂT ADLI ESERİ
(Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi)

“MUHAMMED FEVZI AND HIS BOOK CALLED
MIFTAHU'N-NECAT (Qasidat al-Burdah Tahmis And Sharh)”

Dr. Muhammet KUZUBAŞ*

Özet:

Hız Peygamber'i medhetmek için yazılmış önemli şiirlerden biri Muhammed Busîrî tarafından kaleme alınan ve kaynağı Hz. Peygamber zamanında yaşamış sahabilerden Ka'b bin Züheyr'e dayanan Kasidetü'l-bürde'dir. Busîrî'den sonra İslam ülkelerinde pek çok şair tarafından Kasidetü'l-bürde'ye şerh ve tahmis yazılmıştır. Türk edebiyatında da Kasidetü'l-bürde'ye şerh ve tahmis yazan şairlerden birisi Muhammed Fevzî'dir (?-1900). Muhammed Fevzî'nin eseri Miftahu'n-Necât adını taşır. Bu makalede, Miftahu'n-necât üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kasîdetü'l-bürde, Muhammed Fevzî, Miftâhu'n-Necât.

Abstract

The Qasidat al-Burdah is one of the most important poems written in praise of the Prophet Muhammad. Qasidat al-Burdah is a qasida (poem) composed by Imam Muhammad Al-Busiri. After Busiri died, had been written very Qasidat al-Burdah or its sharh and tahmis in Turkish Literature. Muhammed Fevzi (?-1900) have been written a Sharh Qasidat al-Burdah in Turkish literature. His book's name is Miftahu'n-necat. In this paper, we aim to introduce Miftahu'n-necat.

Key Words: Qasidat al-Burdah, Muhammed Fevzi, Miftahu'n-Necat.

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
E-mail: muhammetkuzubas@hotmail.com

GİRİŞ

Klâsik Türk edebiyatının en belirgin ve yaygın özelliği, temelinde dinî kültüre yer vermesidir. Bu özellik kullanılan malzeme itibariyle bütün edebî tür ve şekillere hâkim olurken; yalnızca dinî konularda kaleme alınmış binlerce manzume ve dinî konuların terennüm edildiği onlarca tür edebiyatımızda küçümsenemeyecek bir yere sahiptir.¹ Bu bağlamda klâsik edebiyat şairleri, İslâm dininin peygamberine de ayrı bir önem atfetmişlerdir. Yüzyıllar boyunca karşımıza çıkan *mevlid*, *na't*, *mirâciyye*, *hilye*, *sîre/sîret*, *mu'cizât-ı Nebî*, *bi'set-nâme*, *hicret-nâme*, *vefât-nâme*, *şemâil*, *esmâ-i Nebî vb.* edebî türler, Hz. Peygamber'e karşı beslenen derin muhabbetin edebiyattaki tezahürü olarak değerlendirilebilir.

İslâm tarihinde, Hz. Peygamber'e olan muhabbeti manzumelere dökerek ifade edilmiş şeklinin temeli Hz. Peygamber döneminde atılmıştır ki, bu konuda en meşhur iki şair Hassan bin Sabit ve Ka'b bin Zühayr'dir.

Hassan b. Sâbit, Müslüman olmadan evvel de şiirleriyle tanınan ve sevilen şâirlere aittir. Hassan b. Sâbit, bulunduğu Gassânî sarayında Yahûdi bir din adamından duyduğu yeni bir peygamberin geleceğine dair sözler üzerine onu beklemeye koyulmuş, sonuçta Hazrec kabilesinden Medine'de yeni bir Peygamber'in geldiği haberini duymasıyla Müslüman olmuştur. O sırada Hassan b. Sâbit'in ileri bir yaşta, yaklaşık altmış yaşlarında olduğu söylenmektedir.² Hassan, Müslüman olduktan sonra da İslâm hakkında şiirler yazıp söylemeye başlamıştır.

Ka'b bin Zühayr ise, başlangıçta kardeşi Büceyr'in Müslüman olmasına öfkelenerek Hz. Peygamber'i hicveden şiirler söyler; ancak daha sonra tevbe ederek Müslüman olmaya karar verir. Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde ona olan muhabbetini anlatmak için yazdığı bir kasideyi okur. Bu kaside karşısında Hz. Peygamber çok duygulanır ve sırtından çıkardığı *hırkasını/bürdesini* Ka'b bin Zühayr'in omuzlarına koyar. Bu sebeple, Ka'b bin Zühayr'in Hz. Peygamber'e olan muhabbetini dile getiren söz konusu kaside, kaside-i bürde adıyla anılmaya başlar. Bu emsalsiz hediye ömrü boyunca titizlikle koruyan Ka'b bin Zühayr, Emevî devrinde Muaviye'nin teklif ettiği on bin dirhem karşılığında hırkayı satmamıştır. Hırka, ancak onun vefatından sonra vârisleri tarafından ve yirmi bin dirhem mukabilinde Benî Ümeyye'den olan yöneticilere satılmıştır.³ Daha sonra Abbasilere intikal eden ve Yavuz Sultan Selim zamanında da kutsal emanetler arasında İstanbul'a getirilen hırka, halen Topkapı Sarayı'nda "Hırka-i Saadet Dairesi"nde muhafaza edilmektedir.

İslam âleminde uzun süre her ilim meclisininin açılışında Kasîde-i Bürde okunmuş, onsuz söze girilmemiştir. Bu kasidenin bu denli değerli sayılmasının yegâne sebebi; Hz. Peygamber'in huzurunda okunup, O'nun tarafından

¹ Yeniterzi, Emine. "Türk Edebiyatında Na'tlara Dair". Türkler. C. 11. Ankara 2002. s. 762.

² Ahmed Nedvî, Sâhib Ensârî. Asr-ı Saâdet. (Çev.-Haz.: Ali Genceli, Eşref Edib). C. 3. Şamil Yayıncılık. İstanbul 1992. s. 367.

³ Kademoğlu, Mahmud Rifat. "Kasîde-i Bürde". Şâmil İslam Ansiklopedisi, C. 4. Şamil Yayıncılık. İstanbul 2000. s. 278-279.

mükafatlandırılmış olmasıdır.⁴ Ka'b bin Züheyr'den sonra, İslam coğrafyasında *Kasîdetü'l-bürde / Kasîde-i bürde* yazma hususunda ilk akla gelen şair İmam Muhammed el-Bûsîrî'dir.

1212 yılında Mısır'da dünyaya gelen Muhammed el-Bûsîrî, 1296'da vefat etmiştir. Annesi Bûsîrî olduğu için Busîrî diye anılmaktadır. Kahire'de İslâmî ilimlerin yanı sıra dil ve edebiyat tahsil etmiştir. Önemli bir şair olmasının yanında fesâhat ve belâgat alanında değerli eserler vücuda getirmiştir. Çeşitli devlet hizmetlerinde bulunmuş, vezirliğe kadar yükselmiştir.⁵

Pek çok eser sahibi olan Busîrî'nin en meşhur eseri *Kasîdetü'l-bürde* diye bilinen 160 beyitlik kasidesidir. Coşkun bir peygamber aşığı olan Bûsîrî'yi şöhretin zirvesine taşıyan bu kasideye kendisi *El-Kevâkibü'd-dürriyye Fî Medhi Hayri'l-berîyye* adını verdiği halde, yukarıdaki isimle tanınması gördüğü bir rüyadan kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, Busîrî hayatının sonlarında felç geçirir. Rivayete göre rüyasında Hz. Peygamber, Busîrî'den kendisi için yazdığı kasideyi okumasını ister. O: "Yâ Resûlallah! Ben sizin için çok kasideler yazdım, hangisini emredersiniz?" deyince, Hz. Peygamber kasidenin matla' beytini okuyarak bu kasideyi işaret eder. Busîrî kasidesini okurken Hz. Peygamber zevkle dinler. Yine rivayete göre Busîrî'yi ödüllendirmek üzere hırkasını çıkarıp yatmakta olan hasta şairin üzerine örter; bir diğer rivayette ise vücudunun felçli kısmını eliyle sıvazlar. Şair heyecanla uykudan uyanır, gördüğü rüyanın zevkiyle toparlanmaya çalışırken felçten bir eser kalmadığını farkederek sevincinden ne yapacağını şaşırır. Bu sırada şafak söküp sabah namazı vakti yaklaşmaktadır. Busîrî abdest alıp mescide giderken bir dervişle karşılaşır. Derviş ondan bu gece Hz. Peygamber'in huzurunda okuduğu kasideyi kendisine vermesini ister. İşte bu olay duyulduktan sonra kaside büyük bir üne kavuşmuş ve zamanla şairin verdiği isimle değil, rüyada Hz. Peygamber tarafından üzerine örtülen hırka sebebiyle *Kasîdetü'l-bürde* adıyla anılmaya başlamıştır.⁶ Busîrî'nin kasidesinin ismine bazı kaynaklarda *kasîde-i bür'e* de denildiği görülmektedir. Bür'e denmesinin sebebi, kasidenin müellifinin bu kaside vesilesiyle şifa bulması olarak gösterilir.⁷

MUHAMMED FEVZÎ EFENDİ

Busîrî'nin ölümünden sonra İslam coğrafyasında, *Kasîdetü'l-bürde / Kasîde-i bürde* yazmak bir gelenek haline almış; pek çok şair Busîrî'nin eserine şerh ve tahmisler yazmıştır.⁸ Çalışmamızın konusunu oluşturan eser de 19. yüzyılda

⁴ Yeniterzi, Emine. Türk Edebiyatında Na't. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara, 1993. s. XIV.

⁵ Âbidin Paşa. Kasîde-i Bürde Tercümesi ve Şerhi. (Haz: Ömer Faruk Harman). Gençlik Basımevi. İstanbul, 1977. s. 8-9.

⁶ Kaya, Mahmut. İmam Busîrî ve Kasîde-i Bürde. Altınoluk Dergisi. Sayı. 154. 1998. s. 38.

⁷ Âbidin Paşa. a.g.e., s. 9.

⁸ Türk edebiyatında yazılan Kasîde-i Bürde şerh ve tercümeleleri hakkında geniş bilgi için bakınız: Ebubekir Sıddık Şahin. Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mustafa İsen). Gzi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 1997.

yazılmış bir *kasîde-i bürde* tahmisidir. *Miftahu'n-necât* adını taşıyan bu eserin müellifi Edirne müftüsü olmasıyla da meşhur Muhammed Fevzî Efendi'dir.

Denizli'nin Tavas ilçesinde doğan Muhammed Fevzî Efendi'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Babası Ahmed Şakir Efendi'dir. Memleketinde Hacı Said Efendi'den, Manisa'da da Manisalı Evliyâ-zâde Ali Efendi'den ve Erzincanlı Mehmed Efendi'den dersler alır. 1840 yılında hacca gitmek için yola çıkar ve Mekke'de bulunduğu 1841-1843 yılları arasında tefsir ve menâsiku'l-hac dersleri okutur. Burada ayrıca Nakşibendi şeyhi Abdullah Efendi'ye intisap eder. Hac dönüşü Manisa'da tahsilini tamamlayıp icazet aldıktan sonra İstanbul'a gider. 1847'de dersiâm olarak Edirne'ye tayin edilir ve bir müddet sonra müftülük görevine getirilir. Bu esnada telif eserler de kaleme almaya başlar. 1864 yılında, kendisini çekemeyenlerin dedikoduları yüzünden müftülük görevinden azledilse de, bir müddet sonra memuriyet hayatına tekrar döner. Çeşitli görevlerde bulunur ve sonunda Rumeli kazaskerliğine kadar yükselir.⁹ 1900 yılında İstanbul'daki evinde ahirete irtihal eder. Kabri Fatih Camii hazîresindedir.

Muhammed Fevzî Efendi, Osmanlı coğrafyasının büyük bir kısmını dolaşmış, ulema ve devlet adamlarıyla dostluklar kurmuş, halkı ve talebeleri yakından tanımış bir Osmanlı aydınıdır. Fevzî Efendi'nin üzerinde durulması gereken önemli bir özelliği müderrislik yanındır. Bulduğu görevlerde bir yandan eğitim için ihtiyaç duyulan eserler telif etmiş, diğer yandan da çeşitli dersler okutmuştur. Telif ettiği eserler cami ve medreselerde okutulmuş, bir kısmı İstanbul dışında olmak üzere defalarca basılmıştır.¹⁰ Muhammed Fevzî Efendi'nin yayımlanmış 75 adet eserinin bulunduğu kaynaklarda ifade edilmektedir. Tefsir, kelam, ibadet, ahlak ve tasavvuf gibi dinî alanlarda kaleme alınan eserlerinin yanında Arapça, Farsça ve Türkçe yazdığı pek çok edebî mahiyette eserleri de vardır.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden *Miftahu'n-Necât*, müellifin önemli eserlerinden biridir. *Miftahu'n-Necât*'ın şahsî kütüphanemizde bulunan nüshasında yazılış tarihiyle ilgili olarak da hicrî 1273 (m. 1856) kaydı düşünülmüştür. Baskı tarihi olarak da hicrî 1284 (m. 1867) kayıtlıdır. Bu iki farklı tarih, eserin 1273'te tamamlandığı ve ancak 1284 yılında basıldığı şeklinde yorumlanabilir. Elimizdeki eser, Mustafa Nazîf'in hattıyla E'l-hâc Muharrem Efendi'nin matbasında basılmıştır.

Muhammed Fevzî *Miftahu'n-necât*'ın başında, İmam-ı Busûrî'nin, *Kasîdetü'l-Bürde* vesilesiyle şifa bulduğunu hatırlattıktan sonra bu eseri yazma sebebini şöyle açıklar: “Giriftâr olduğum bir girdâb-ı bî-emânım var. Ben de şefaât kaynağı olan Hz. Peygamber efendimize bir medhiyye-i şerîfe yazayım. Belki

⁹ Muhammed Fevzî Efendi ile ilgili olarak geniş bilgi için bakınız: Uzun, Mustafa. Fevzî Efendi, Edirne Müftüsü. Diyanet İslam Ansiklopedisi. C. 12. Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul, 1997 s. 506-509; Bursalı Mehmed Tahir. Osmanlı Müellifleri (Haz: A. Fikri Yavuz-İsmail Özen). C. 1. Meral Yayınevi. İstanbul, 1975. s. 249-250; Akar, Metin. Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara, 1987.

¹⁰ Uzun, Mustafa, a.g.e., s. 508-509.

şefâat-ı mahz-ı Resûlullâh'a mazhar olup o vesileyle şâdân ü handân olayım dedim.” Şairin, eserine Miftâhu'n-Necât (kurtuluşun anahtarı) ismini vermesi de bu sebeple olmalıdır.

Miftâhu'n-Necât'ta, Busûrî'nin kasidesinde yer alan 130 beyite yazılmış Türkçe, Arapça ve Farsça tahmis yer almaktadır. Ayrıca Fevzî Efendi, Busûrî'nin beyitlerinin son kelimesinden yola çıkarak beytin kısa bir şerhini de yapar. Çalışmamızda Miftâhu'n-Necât'ta yer alan Türkçe tahmisi ve Muhammed Fevzî'nin Kasîde-i Bürde şerhinin tarafımızdan -aslına bağlı kalmak koşuluyla sadeleştirilmiş şekli yer almaktadır.

MİFTÂHU'N-NECÂT

- 1- Nedir ki ey murğ-ı dil bu gizlü derd ü gamı
 Hâtır-nişân idinüp çekmekdesin ele mi
 ‘ Aceb şu âh itdiğin bâ- hüzn-i dem-be-demi
E min tezekküri cîrânin bi-zî-selemi
Mezecte dem‘an cerâ min muķletin bi-demi

Âhir beyitte olan “selem” ile murâd, Mekke ile Medine arasında bir ağaçtır ki, onun gölgesinde o server-i enbiyânınistirâhat buyurduğu rivayet edimiştir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey benim dertli gönlüm! Selem ağacının bulunduğu yerdeki yâr-i şefâat-kârî hâtırına getirdiğinden midir ki, gözünden akan yaş kan ile karıştırırsın yani kan ağlarsın.”

- 2- Rûz ü şebân yokdur ferâğ u hâliyetin
 ‘ Aceb o peygamberin nu‘ût-i‘ âliyetin
 Yâd idüp ağlar mı şu çeşm-i dâmi‘ atin
Em hebbeti‘r-rîhu min tilkâ‘i Kâzîmetin
Ve evmađa‘l-berķu fi‘z-żalmâ‘i min İżami

Âhir beyitte olan “İzam”, Medineye yakın bir dağın ismidir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey benim dertli gönlüm yahut ey şahs-ı mücerredim! Medine-i münevvere tarafından rûzgâr mı esdi, yoksa Medine-i Münevvere'nin yakınında olan olan İzam dağından bir şimşek mi çakdı da, öyle gece gündüz kan ağlayıp dem-be-dem yetimâne âh ü vâh edersin.”

- 3- Endühü ‘ aşķile baķ ķaddin oldu dütâ
 Sen yine ketm itmek ķaydındasın hattâ
 Efkende-i ‘ aşķ degilsin çünkü sende fetâ
Femâ li-‘ayneyke in ķultekfûfâ hemetâ
Ve ma li-ķalbike in ķulte‘s-fiķ yehimi

Âhir beyitte olan “yehim”, “mütehayyir olur” manasında fi’l-i muzâridir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey benim dertli gönlüm! Sen âşık değilim dersin. Ya gözlerine ne oldu ki, *ağlamayınız* desen yine dinlemeyip seyelân ederler; yani yaş akıtırlar. Hem de kalbine ne oldu ki *ifâkat bulucu ol* desen mütehayyir ve melûl olur.”

- 4- Dūçâr-ı ‘aşk olan nâ-‘ âşıkım dimesün
Zîrâ ki fehm ider o derdi halk bütün
Mümkün midir ki nihân ola o sūz-ı derûn
E yahşebü’ş-şabbü enne’l-ḥubbe münketimin
Mâ beyne münsecimin minhü ve muḫtarimi

Âhir beyitte olan “muḫtarim”, “alevlenici” ma’nâsına ism-i fâildir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey benim şahs-ı mücerredim! Âşık olan kimse, ağlayıcı göz ve yanıcı kalb arasında iken aşk ve muhabbet gizlenir mi zanneder? Öyle zannetmesin. Zîrâ, bu ikisi (ağlayıcı göz ve yanıcı kalp) aşk ve muhabbet bulunduğuna iki şâhid-i âdildir.”

- 5- Çün murğ-ı dil kıanlar ağlar dem-‘-i bedelin
Ma’ şūkı görsem deyu şarf itdi çok emelin
Gerçi cenâbın dimez sırrın o pür-‘ ilelin
Levlâ’l-hevâye lem türîk dem’an ‘alâ talalin
Velâ erikte li-zikri’l-bâni ve’l-‘alemi

Âhir beyitte olan “alem”, “dağ” manasınadır. Burada murâd, cebel-i Hirâdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey benim dertli gönlüm! Eğer senin aşkın olmayaydı, Hazret-i Sultân-ı Şefâatın terk buyurduğu Mekke-i Mükerrreme’yi ve mağarasında gizlendiği dağı hatırlayıp göz yaşı akıtmazdın. Madem akıtırsın, öyle ise âşıkısın.”

- 6- Zerd-i cemâliñ gören bilür ki vâre ḥasret
Çünkü o işbât ider ‘adlen bilâ-töhmet
Nihân olur mı şanursın âteş-i firqat
Fekeyfe tünkirü ḥubben ba‘de mâ şehidet
Bihî aleyke ‘adülü’d-dem‘i ve’s-seḫami

Âhir beyitte olan “seḫam”, “mutlak maraz / hastalık” manasınadır. Burada murâd, sekamü’l-kalb”dir ki, o da aşkıdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey benim gönlüm! Her birisi şâhid-i âdil olan göz yaşı ve kalb marîzinin eseri rûyunda (yanağında) durup şâhitlik ederken, sen ne keyfiyette âşık değilim diyerek inkar-ı muhabbet eylesin?”

- 7- Ey ‘âşık-ı şâdiḳ v’ey derdi ketm iden
Ketm-i hevâ itmege beyhüde çekme miḥen
O sūz-ı kalbiñ seniñ âşikâredir günden
Ve esbete’l-vecdü ḥaḫḫây ‘abretin ve danen
Mişle’l-bahâri ‘alâ ḥaddeyke ve’l-‘anemi

Âhir beyitte olan “anem”, kendisinden kırmızı boya olan bir çeşit ağaçtır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey şahs-ı mücerredim! Aşk ve muhabbet, senin iki yanağın üzerinde kanlı göz yaşından ve sufret-i vechden iki hat yani iki çizgi isbât eyledi. O iki hattın birisi sarı gül gibidir ve diğeri de kırmızı anem boyasına benzer.”

- 8- Ketm itmeyüp bu dilin sırrın diyem ki seni
Rüz ü şebân h^vâbdan kıldı cüdâ o beni
Tenimde tâb u çanı çeşmimde âb u kanı
Ne‘am serâ tayfü men ehvâ ferrekanî
Ve'l-ḥubbu ya‘terizu'l-lezzâti bi'l-elemi

Âhir beyitte olan “elem”, lafzen ve manen “keder” gibidir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Benim aşkı inkarına inanmadın. Artık ben de izhâr eyleyip haber vereyim. Evet, benim sevdiğim Hazret-i Resûlullâh'ın hayali gece karşımda yürüyüp beni uyandırdı. Zîrâ muhabbet, ok ile âşkın lezzetlerini helâk eyler.”

- 9- Bu yolda bezl eyleyüp peyveste cân ü beden
Yek cür‘ a nüş itmemişsin kâse-i ‘aşkıdan
Ey pend-gū vardır bu yolda nice fiten
Yâ lâ‘imi fi‘l-hevâ‘l-‘uzzriyyi ma‘zireten
Minnî ileyke ve lev enşafte lem telümi

Âhir beyitte olan “lem telümi”, “levm ü zem (lanetleme, ayıplama) eylemedin” manasına cehd-i mutlakdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey Benî Âzer kabilesine mensup olan! Ve ey aşk ve muhabbette onlar gibi âşık olmaklığında levm ü zem eyleyen kimse! Benden sana olan i‘tizârımı kabûl eyle. Eğer sen benim halimi bilip insâf eyleyeddin asla levm etmezdin.”

- 10- Ne rütbe itdimse derûn-ı münkediriñ
Sa‘y-i belîğ setrine o kalb-i münkesiriñ
Setr olmadı olmayor ketmi meh ü mihriñ
‘Adetke ḥâlî lâ sırrî bi-müstetirin
‘Ani‘l-vüşâti velâ dâ‘i bi-münḥasimi

Âhir beyitte olan “münḥasim”, “münkatı” ma’nâsındır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey beni levm eyleyen levm edici! Benim hâlim sana tecavüz eyledi. Yani hâlimi bildin ve sırrım da gammâzlardan gizlice olmadı. Vâsıla dûçâr olduğum illet-i aşk münkatı olmadı. Belki de günbegün daha da artacaktır.”

- 11- Envâ‘-ı ekdârdan bir gayrı derddir bu
Ma‘zür tut bendeñi ‘afv eyle ey pend-gū
Çün zîr-i cânda olur insânda hep ṭab‘ u ḥū
Maḥâztanî‘n-nuşḥa lâkin lestü esma‘uhū
İnne‘l-muḥibbe ‘ani‘l-‘uzzâl-i fi şamemi

Âhir beyitte olan “şamem”, “sem‘”in zıddıdır, “sağırılık” manasıdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey bana pend ü nasîhat eyleyen zâhid! Sen bana

vâkıa mahz-ı nasîhat eyleyüp islâhımı murâd eyledin ise de, ben o senin nasihatini duymadım, dikkate almadım. Zîrâ aşk ve muhabbet sâhibi olan zât, levmler edeceklerin zemmine karşı sağırdır.”

- 12- Dükkân-ı tã' atde keslân-ı bî-bedeli
Görmegi ister iseñ gör gel bu pür-^c ileli
Sezâ ki yazsañ beni hicv ile bir gazeli
İnnî ittehemtü naşîha 'ş-şeybi fî 'azeli
Ve 'ş-şeybü eb' adü fî nuşhin 'ani't-tühemi

Âhir beyitte olan “tühem”, “töhmet”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Eyvâh! Ben ihtiyârlık ve pîrlik hâletinin nasîhat edicisini, yani ‘işte ben sana geldim bundan sonra sen pîr oldun, böyle hal sende ayıptır.’ diyerek levmler edemesini töhmete haml eyledim.”

- 13- Hayfâ ki beni hağdan kıldı cüdâ ekşeret
Hiç şammeme gelmedi bûy-ı gül-i vağdet
Mecrûh itdi tenim o nîze-i haşret
Fe inne emmâretî bi's-sû'î mâ e't-te'azet
Min cehlihâ bi-nezîri 'ş-şeybi ve'l-heremi

Âhir beyitte olan “herem,” “ihtiyârlığın nihâyete erişmesi” manasındır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Şimdi tahkîkan benim nefsi emmârem câhil olduğu için, ihtiyârlık nihâyete erişüp mevtin(ölümün) yakîn gelmesinden haber verip korkutmasıyla aklını başına toplayıp nasîhat kabûl etmedi; belki dahâ da azdı.”

- 14- Bu nefsi emmâreden hezâr şikâyet ola
Tedârik itmedi zâd-ı âhîret ebedâ
Rûyım siyâh olacak eyvâh ki rûz-ı cezâ
Velâ e'addet mine'l-fi'li'l-cemil-i kırâ
Dayfîn elemme bi-re'si gayra muhteşemi

Âhir beyitte olan “muhteşem”, “ihtirâm” manasına olan ihtişâmdan ism-i fâildir; yahut “tevkîr olunmamış” manasına ism-i mef'ûldür. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Benim nefsi emmârem güzel amellerden kibirlenmez olduğu halde, başıma konan misâfire ikrâm için tedârik görmedi; yani gençlikte güzel ibâdetler etmedi.”

- 15- Levmler itme aşlâ beni gağletle oldı bu
Çün bağteten geldi ol mihmân-ı şeyb ten ü mü
Yalvarmadan gayrı çârem kalmadı ser-i mü
Lev küntü a'lemü enni mâ uvağğırühü
Ketemtü sırran bedâ lî minhü bi'l-ketemi

Âhir beyitte olan “ketem”, kına gibi kendisiyle saç ve sakal boyanan bir ottur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Eğer ben o başıma konan pîrlik (ihtiyârlık) misâfirine riâyet ve merhamet edemeyeceğimi bilmiş olaydım, ketem

dedikleri siyâh boya ile zâhir olan sırrımı setr ederdim; yani kendimi genç gibi eyleyip pîrliğimi izhâr etmezdim.”

- 16- Hayfâ ki gâlib olup azdı o esb-i hevâ
 Sûy-ı helâke tutar rûyın o şubh u mesâ
 İzhâr-ı ‘aciz eyleyüp ben de didim ‘acabâ
 Men lî bi-reddi cimâhin min gavâyetihâ
 Kemâ yüreddü cimâhu 'l-hayli bi'l-lücümü

Âhir beyitte olan “lücüm” “dâbbenin¹¹ ağzına vurulan kem ve dizgin” manasına licâmın çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: Kimdir o zât ki, gâyet azgın olan nefsimi azgınlığından men’ ü zabt etmede bana yardım eyleye. Yani bir mürşid-i kâmil olsa da bana yardım eylese. Nitekim hakîkatte serkeş at gem ve dizgin ile zabt edilir.”

- 17- Zehr ile hürda semmi olur mı hiç idvâ
 Ki idesin nefsinî şeb’âna yim a’zâ
 Bu pendimi gûş-vâr it gûşına haqqâ
 Felâ terüm bi'l-me‘âşî kesre şehvetihâ
 İnne ‘t-‘ta ‘âme yuḡavvî şehvete ‘n-nehemi

Âhir beyitte olan “nehem” sıfat-ı müşebbehedir, “gâyet çok ta’âma (yemeğe) harîs kimse” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki. “Şimdi sen günâhları işleyip dururken nefsi emmârenin şehvetini kırmayı talep eyleme. Kâdir olamazsın. Zîrâ ta’âm, çok yemek yiyenin şehvetini daha da kuvvetlendirir. Günahlar da nefsin ta’âmı gibidir.”

- 18- Mişâl-i nefis ü hevândır deyu ‘acabâ
 Su ‘al eyleyerek gezdimse ben heme câ
 Erbâb-ı ‘ilmden biri şu vechi virdi baña
 Ve ‘n-nefsü ke ‘t-tıfl in tühmilhü şebbe ‘alâ
 Ḥubbi ‘r-reḡâ‘ı ve in tefḡimhü yenfeḡimî

Âhir beyitte olan “yenfeḡim”, “kolayca kesilir” manasına muzâridir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Bu nefsi emmâre tıfl yani küçük çocuk gibidir. O tıflı, sen anasının memesinden kesmezsen büyür gider, kesilmez. Yok eğer memeden ayırırsan sühûlet ile kesilir. Nefis de böyledir.”

- 19- Engüşt-i hayretimi ber-leb idüp her sū
 Ta‘accüb itmekdeyim kim bu kadar tek ü pū
 Nefs-i zemîme idüp virmekdesin yek ü dü
 Fe ‘şrif hevâhâ ve hâzîr en tüvelliyehū
 İnne ‘l-hevâ mâ tevellâ yuşım ev yeşımı

Âhir beyitte olan “yeşım”, “ayıp sahibi kılar” yani “ayıplı eyler” manasına veseme-yesimudan muzâridir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: Nefsinî,

¹¹ dâbbe: yük ve binek hayvanı.

hevasından men' eyle ve onun hevâsını, üzerine vâli kılmaktan hazer eyle. Zîrâ o nefis-i emmâre-i mekkârenin hevâsı vâli ve gâlip kılındığı müddetçe, ya insanı helâk eyler yahut âleme rezil eder.”

20- Hulyâ-i fâsidesi nefsiñ hemân dün ü gün
A' mâl-i şâlihayı ifsâd ide bütün
Elbetde bir zâcire muhtâcdır o seg-i dün
Verâ' ihâ vehye fi'l-a' mâlî sâ' imetün
Ve in hiye'stahleti'l-mer'â fe lâ tûsîmî

Âhir beyitte olan “lâ tûsîm”, “hayvânı meraya salıverme” manasına nehy-i hâzırdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Nefsini kendi haline bırakma. O nefis a' mâl-i sâlihada davar gibidir. Eger merayı lezzetli görür, hazzederse salıverme. Yani, nefis, bir amelde lezzet bulur da işlemeği ister ise, korkulur ki onda riyâ gibi bir şey olur.”

21- Hep nefse râm olmağındır bu belâ vü mihen
Dâd ü siteddir deyu rûz ü şebân çekilen
Nedir ' aceb bu kadar nefse miyân-besten
Kem hassenet lezzeten li'l-mer'-i kâtiletên
Min hayşü lem yedri enne's-semme fi'd-desemi

Âhir beyitte olan “desem”, “revgan” yani “bâğ” manasıdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Nice kere nefis, insanı katl edici lezzetleri gösterdi. Şöyle ki, o öldürücü olan zehri yağ içine katıp nice kimseleri helâk eyledi.”

22- Çün böyle kıdd-i kemâle irdi bak sâl ü sin
Gördiñ mi ol hâ' iniñ zerrece fâ' idesin
Sîri vü cû' iyyete naşb eylemiş duza' in
Vahşe'd-desâ' ise min cû' in ve min şebe' in
Ferubbe maḥmeşetin şerrün mine't-tuḥami

Âhir beyitte olan “tuḥam”, “nihâyetle tokluk” manasıdır; yani gâyetle açlığın zıddıdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Nefsin açlık ve tokluk ile seni helâk etmek için kurduğu hilelerden kork. Zîrâ bazen olur ki, gâyet tok olmaktan gâyet aç olmak daha zararlı olur.”

23- Necât-ı nâr bulmağa tevbelere rağbet
Rûz-ı şebân itmege muhtâcsın elbet
İtme şaḫın ba' de zîn nefis-i bede minnet
Ve's-tefri' i'd-dem' a min 'aynin kadimtele' et
Mine'l-meḥârimi ve'l-zem ḫımyete'n-nedemi

Âhir beyitte olan “nedem”, “nedâmet” manasıdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Şu (haramlara bakmandan dolayı) haramlarla dolan gözlerinden göz yaşını boşalt, yani çok akıt. Dâima bütün azalarıyla işlediğin günahlara karşı nedamet duyusunu içinde ol.”

- 24- Teb' iyyet-i nefis ile çok gâfilî rüsvâ-
yı 'âlem itdi hezâr güne bu zâl-i fenâ
Gerekse ger zâtıña felâh derd ü serâ
Ve hâlifî'n-nefse ve 'ş-şeytâne ve 'sihimâ
Ve in hümmâ mehadâke'n-nuşha fe't-tehimi

Âhir beyitte olan “fe't-tehim” emr-i hâzırdır. Yani kizb ve töhmete haml eyle demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Daima nefis ve şeytâna muhâlefet eyle; onlara âsî ol, uyma. Eğer onlar sana nasihat ederlerse, sen onlara kelâmlarında kizb ü töhmete haml eyle. ‘Sizler benim faydamı istemezseniz; bu nasihatı kendi faydanız için edersiniz.’ de.

- 25- Ğafletle pençe-i zulm-i zâlîme giren
Olsa da nâdim virmez fâ'ide ebeden
Hâşılı nefis ü hevâdır pür-belâ vü mihen
Velâ tüttü' minhümâ haşmen velâ hakemen
Fe ente ta'rifü keyde'l-haşmı ve'l-hakemi

Âhir beyitte olan “hakem”, “da'vâda hakem edici” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Nefis ve şeytandan her birerleri hasm olur ise de, itâat ve hâkim olur ise de itâat eyleme. Zîrâ, sen, gerek hasmın ve gerekse hâkimin hilelerini bilirsin ki, her vech ile murâdları seni aldatmaktır.”

- 26- Serd ü beyân eyleyüp delîl-i bî-'ileli
Nuş-ı belîğ eyledim haqqınca ben ki seni
Ete'murüne'n-nâse mişlidirse velî
Esteğfirullâhe min kavlin bilâ' amelin
Lekad nesebte bihî neslen li-zî-'uğumi

Âhir beyitte olan “‘uğum”, “kısır” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ben gayrıya ettiğim nasihat ile kendim âmil olamadım. O kavli-bilâ-amelin seyyiâtından Cenâb-ı Hakk'a istiğfâr ederim, mağfîret isterim. Ben, amelsiz olduğum halde nasihate kalkışmakla kısır bir kimseye benzedim.”

- 27- Zannıma itmez kabûl bu pendimi her biri
Çü pend-i bî-'amelin olmaz ki cânda yeri
Eyvâh ki şarf-ı nefis itdik be-cây-ı tehi
Emertüke'l-hayre lâkin mâ'temertü bihî
Ve mâ'steğamtü femâ kavli leke'steğımı

Âhir beyitte olan “isteğım”, “doğru ol” manasına emr-i hâzırdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ben sana hayır işle diyerek emr eyledim, lâkin kendim sana emr etdiğim hayrı işlemedim ve başta kendim doğru olmadım. Kendim hayr işlemediğim ve doğru olmadığım halde sana *doğru ol* diyerek emr etmem münasipdeğildir, belki ayıptır.”

- 28- Nümâyiş-i zâhirime tâbi' olma sen
Eşk-i nedâmet cârî olmadı dîdeden

Hem âteş-i ‘aşk ile yanup kül olmadı ten
Velâ tezevedtû kable’l-mevti nâfileten
Velem uşalli sivâ farzın velem eşumi

Âhir beyitte olan “eşum”, “oruç tutmadım” manasına cehd-i mutlak nefsi-i mütekellim vahdedir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ölmezden evvel nâfile ibadetler ile sefer-i ahiret için azık hazırlamadım ve farz olan oruçtan ve namazdan başka nâfile olarak namaz kılmadım, oruç tutmadım. Aslında layık olan tutmak ve kılmak idi.”

29- Vâ hasretâ ki beni azdırdı nefsi-i hevâ
 Layık mı idi bu kadar olmak muî‘ ben aña
 Yağdurdu hem serime bârân-ı derd ü belâ
Ẓalemtü sünnete men ahyâ’z-zulâme ilâ
Eni’şteket kademâhü’z-zurra min veremi

Âhir beyitte olan “verem”, “çevirmeğe yüz tutarak şişmek” manasıdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Eyvâh! Ben Hazret-i Resûlullâh’ın sünnetini terk eyledim. O, geceleri ihyâ edip teheccüd namazları kıları. O, mübarek ayakları tûl-ı kıyâmdan (namazda ayakta çok uzun beklemekten) şişene kadar Cenâb-ı Hakk’a arz-ı hâl ederdi.”

30- Hâbîb-i hazret-i Hâk şefî‘-i rûz-ı cezâ
 Lezâ’iz-i dünyâdan itmedi hiç şitihâ
 Ne rûtbe itdi bakın i‘ râz ü terk-i sivâ
Ve şedde min seğabin aḥşâ’ehü ve favâ
Tahte’l-ḥicâreti keşhan mütrefe’l-edemi

Âhir beyitte olan “edem”, “deri” manasına olan “edîm”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O Hazret-i Resûlullâh sallallâhü teâlâ aleyhi vessellem açlığın şiddetinden kalbini bağladı ve cümle derilerden nazik, latif ve yumuşak olan boş böğrünü taşlar altına devirdi; yani açlıktan mübarek karnına taş bağladı. O, bu derece terk-i dünya ve ikbâl-i âhiret ederdi.”

31- İhâle itse idi ger şehbez-i talebin
 Hep murğ-ı hestî şayd idi bilâ-te‘ abın
 Kenz-i kanâ‘ ata hep virdi bütün rağabın
Verâvedethü’l-cibâlü’ş-şümmü min zehebin
‘An nefsihî fe erâhâ eyyemâ şememi

Âhir beyitte olan “şemem”, “istiğna” manasıdır yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O Hazret-i Resûlullâh sallallahu teâlâ aleyhi vesselleme nice yüce dağlar, altın olup meyl eyledilerse de, Hazret-i Resûl-i Ekrem o altın olup gelen dağları kabul buyurmayıp istiğna eyledi; yani benim altına ihtiyacım yoktur diye buyurdu.”

32- Her ne kadar kürsine olsa şikem çün mü
 Dirdi ki ben ‘aşıkam azdır daha baña bu

Zaḥmet-keş olmalıdır o ki ola ḥaḫ-cū
 Ve ekkedet zühdehū fihā zarūretühū
 İnne'z-zarūrete lā ta'dū 'ale'l-ışemi

Âhir beyitte olan “ışem”, “hıfz” manasına “ismet”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O Hazret-i Resûlullâh'ın zarûreti yani fakirliği adete muhalif olarak dünyayı terk etmesi, onu kuvvetlendirdi. Çünkü kendileri masumdur. Cenab-ı Hakk'ın hıfzındadır. Bir kimseyi Mevla hıfz idince, ne kadar fakir olsa da dünyayı istemez.

33- Deryâ-yı şübheye ğark olup da çekme miḥen
 Keştî-i pâsuḫa it sem' in ihâle ki sen
 Tâ bil aña idügin muḫtaç o çarḫ-ı kühen
 Ve keyfe ted' ü ile 'd-dünyâ zarūretü men
 Levlâhü lem tuḫricü 'd-dünyâ mine'l-'ademi

Âhir beyitte olan “adem”, “yokluk” manasındadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Bu dünya, yoktan var olmasını Hz. Peygamber'e borçludur. Efendimiz olmasaydı, o dahi vücuda gelmeyecekti.”

34- Pereste olmuş iken küffâra dü şanemeyn
 Kudüm-i pâkî ile pâk oldı bütün ḫaremeyn
 Şu nâm ile nâm-dâr oldı o zü'l-'alemeyn
 Muḫammedün seyyidü'l-kevneyni ve's-şakaleyn
 Ve'l-feriḫayni min 'urbîn ve min 'acemi

Âhir beyitte olan “acem”, “Arap taifesinden başkası”na denir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O zikr eylediğim Hazret-i Muhammed sallallâhü teâlâ aleyhi vessellemdir ki, iki cihanın ve ins ile cinnin ve Arap ile Arap olmayan herkesin efendisidir; yani şan ve şevket sahibi olan efendileridir ve cümle padişahlar padişahıdır.”

35- Meşriḫ-ı şems-i vaḫîden getürüp dün ü gün
 Pertev-i emr-i Ḥaḫḫı şaldı cihâna bütün
 Mâ ḫalle şâhibüküm şıdkında şerḫ-i bütün
 Nebiyyünâ'l-âmirü'n-nâhi felâ eḫadün
 Eberre fî ḫavlin lā minhü velâ ne'ami

Âhir beyitte olan “ne'am”, Fârisî'de “ârî” Türkî'de “evet” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O Hazret-i Resûlullâh, bizim, hayır ile murâd edici ve şerden nehy edici peygamberimizdir. Ayrıca Hz. Peygamber'den daha ziyade doğru söyleyici ve sözünde sabit kimse yoktur.”

36- Ḥâşâ o ger olmasa şâfi' bize her sū
 Hiç kimseden sūd ü nef' olmaz bize ser-i mū
 Şefi' -1 rüz-1 cezâ ancak odur bize o
 Hüve'l-ḫabîbü'l-lezî türçâ şefâ'atühū
 Li külli hevlin mine'l-aḫvâli muḫteḫimi

Âhir beyitte olan “muktehım”, ism-i fâil sîgası üzre “insanların arasına dâhil olucu belâ” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Hazret-i Resûlullâh, Cenab-ı Hakk’ın dostudur. İnsanların arasına dahil olan korkulardan her bir korku için onun şefâati ricâ olunur. Biz, dünyada ve ahirette cümle korkulardan halâs olmak için onun şefâatine muhtâcız.”

- 37- Bostân-ı da‘vetde haqqâ ki serv-i sehî-
veş bād-ı vahy-i Hudâ ile esüp her gehî
Pertev-pezir kıilup hezâr-ı rû-siyehi
De‘â ilallahi fe‘l-müstemsiküne bihî
Müstemsiküne bi-ħablin ğayrı munfaşımı

Âhir beyitte olan “munfaşım”, “münkatı” yani “kopucu” manasına ism-i fâildir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Hazret-i Resûlullâh, Hakk’a davet eyledi. Şimdi o Hakka davet eden Hazret-i Peygamber-i zî-şâna tutunanlar, öyle bir ipe tutunmuşlardır ki asla kopmaz. İki cihân bir yere gelseler ipi koparamazlar; bu nedenle onu tutan helâk olmaz.”

- 38- Deryâ-yı ‘ilm-i ledünniñ ğavş idüp ‘umuğun
Pür-nür idüp felek-i risâletin ufuğun
İklîm-i âyâtıñ güzâr idüp tûruğun
Fâke‘n-nebiyyîne fi ħalkın ve fi ħulukın
Ve lem yüdânühü fi ‘ilmin ve lâ keremi

Âhir beyitte “kerem” ma‘lûmü‘l-ma’nâdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Bizim peygamber-i zî-şân efendimiz sallallahu aleyhi vessellem hazretleri hüsn-i sûrette ve güzel tabî’atta bütün peygamberlere üstün oldu. Hatta diğer peygamberler, ona kemal bakımından yakın olmayı bırakın, yanına yaklaşamadılar bile.”

- 39- Herkes şefâ‘atini ya nice istemesün
Âstân-ı ravzasını eşk-rîhte eylemesün
Peygamberân daħi muhtâcdır aña bütün
Ve küllühüm min Resûlillâhi mültemesün
Ğurfen mine‘l-baħri ev reşfen mine‘d-diyemi

Âhir beyitte olan “diyem”, “dime”nin çoğuludur; şimşeksiz, gürültüsüz sükûn üzre nâzil olup en az üç gün yağın yağmur manasındadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Cümle enbiyâ bizim Peygamber-i zî-şânımızın deryâ gibi ve daima yağın yağmur gibi olan feyzinden feyz ve hikmet talep edeceklerdir.”

- 40- Rûsl-i kirâm-ı Hudâ aňladı hep ‘utbesini
Her birleri fehm idüp maķâm u rütbesini
Kimi dir ümmetinem nuķ oldu kimi
Ve vâķıfüne ledeyihi ‘inde ħaddihimi
Min nuķtati‘l-‘ilmi ev min şekleti‘l-ħikemi

Âhir beyitte olan “hikem”, “hikmet”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Cümle enbiyâ-i kirâm kendi mertebelerinde oldukları halde hikmete vâkıf ve muttali’dirler. Lâkin efendimizin bildikleri ilme nisbet ile bildikleri ilim bir nokta gibidir veya efendimizin bildiği hikmete nisbet ile bildikleri hikmet hareke gibidir. Yani esre ve üstün gibi cüz’î şeydir.”

- 41- Nāmına şavt-ı şalavât geldi baña *ez her sū*
 Bu kavli dime şaşın hayli ba’iddir bu
 Tefekkür eyle hele kimdir o zāt yā hū
Fehvellezī temme ma’ nāhū ve şūretühū
Şümme ştafāhū habīben bāri ’ü’n-nesemi

Âhir beyitte olan “nesem”, can yahut canlılar manasındadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Şimdi bizim peygamberimiz öyle bir yüce bir nebîdir ki, kemâl-i zâhiri ve kemâl-i bâtını tamâm oldu; yani noksandan halâs oldu. Bütün can ve canlıları halk eyleyen Hazret-i Allah-ı Zü’l-celâl onu kendisine bir habîb olmak için güzîde eyledi.”

- 42- Yoğdur ‘adili anıñ mezen güzāf-ı tehī
 Çün nezd-i kıddinde maħbūb serv-i sehī
 Pür-nūr ider bir kıli hezār-ı rū-siyehi
Münezzehūn ‘an şerikin fi meħāsinihī
Fe-cevherü’l-ħüsni fihi ğayru munķasimi

Âhir beyitte olan “ğayru munķasim”, “inkisâm kabul etmeyici” manasındadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Peygamber-i zî-şânımız kemaline delâlet eyleyen güzel hasletlerinde ortaktan münezzehdir; yani hiç kimse ona benzemez. Şimdi hüsn-i cevheri kendi zâtına mahsûs olup taksîmi kabul etmeyicidir; yani sîrette ve sîrette cümleden ahsendir.”

- 43- İfrâtı terk eylemek medħiñ aşl-ı mühimi
 Bühtān idüp uymaya gürūh-ı müttehimi
 Ne rütbe medħ itsek olmaz yine sehimi
Da’ me’d-de’athū’n-naşārā fi nebiyyihimi
Ve’ħküm bimā şi’te medħan fihi va’ħtekimi

Âhir beyitte olan “va’ħtekim”, “hükümünde dikkat eyle” manasına emr-i hâzırdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Şimdi sen, meddâh-ı Hazret-i Peygamber bulunan zât! Taife-i nasâranın Hazret-i İsâ nebiyyullahâ ettikleri iftirayı terk eyle. Onlar Hazret-i İsâ, Allah’ın oğlu dedikleri gibi Hz. Muhammed, Allah’ın oğlu yahut ortağı deme. Geri kalan ne kadar medh varsa onlar ile murâd etdiğin kadar Efendimiz üzerine hükme eyle.”

- 44- Tefavvuk eyledi her vech ile o selefın
 Karīb bile olamaz hiç birisi tarafın
 Bilür büyüklüğünü bilen fenn-i ‘arefın

*Fe'nsüb ilā zātihī mā şî'te min şerefîn
Ve'nsüb ilā kadrihī mā şî'te min 'ızamî*

Âhir beyitte olan “ızam”, kiber vezninde “azemet”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey Hazret-i Peygamber’in ayağının tozunu medheden zât! Şimdi sen şeref olarak ne istersen Efendimize nisbet eyle. Yani büyüklük olarak murâd ettiğin şeyi Efendimizin kadr-i âlisine nisbet eyle, korkma.”

45- Men'-i kelām itme nedir bu medh deyu
Muhtaşsıdır da' vet o şâha adın deyu
Zîrâ odur iden kemâlde hadde gülü
*Fe-inne fazle Resûlillâhi leyse lehû
Haddün fe-yu'ribe 'anhü nâtiqun bi-femi*

Âhir beyitte olan “fem”, manası bilinen bir kelimedir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Şimdi tahkîkan Hazret-i Resûlullâh’ın fazilet ve şerefının nihayeti yoktur ki, fem yani ağız ile söyleyici kimse ondan tafsîl üzre haber vere. Hâsılı her kim ki kemâli üzre Hz. Peygamber’i ben medh ederim dese hilaf söyler. Zîrâ bî-nihaye olan şey edâ olunmaz.”

46- Murğ-ı seherdir ber-nihâl-i serv ü semen
Ne haddime ki idem tamâm-ı medh aña ben
Ne ben medh iderim haqqınca aña ne desen
*Lev nâsebet kadrehû âyâtühû 'ızamen
Ahyâ'smühû hîne yüd'â dârise'r-rimemi*

Âhir beyitte olan “rimem” “remme”nin çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Eğer Hz. Peygamber’in mucizeleri mertebesine göre olaydı bir adam öldükden sonra ‘ey meyyit Hazret-i Muhammed sallallahu teala aleyhi vessellem ism-i şerif-i hurmetine Cenâb-ı Mevlâ seni ihyâ eyleye’ dense hemen dirilmeli idi; velâkin onda da açık bir hikmet vardır.”

47- Elbetde medh ideriz bizler o mihr ü mehi
Gül-zâr-ı teblîğde bize o serv-i sehî
Zıll-ı himâyet şaldı her zaman ü gehî
*Lem yemtehnâ bimâ ta'ye'l-ukülü bihî
Hırşan 'aleynâ felem nerteb ve lem nehimi*

Âhir beyitte olan “lem nehimi”, “tahayyür etmedik” yani “hayretde kalmadık” manasına cehd-i mutlakdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Peygamber-i âlî-şân, bizleri akıllar yorulup âciz kalacak şeylere haml ü teklîf etmedi. Biz onun hak peygamber olduğuna şüphe etmedik ve ona tâbi olmakta tahayyür etmeyip hemen tâbi’ olduk elhamdülillah.”

48- İdrâk ma'nâşün gelse şehr ü qurâ
Hiç kimse idemeyüp o fende çün ü çerâ
Zebânı beste qalup bî-nuḫ olur zîrâ

*A'ye'l-verā fehmü ma'nāhü feleyse yūrā
Li'l-ḳurbi ve'l-bu'di minhü ḡayru munfaḡımı*

Âhir beyitte olan “ḡayru munfaḡım”, “âciz olınacak ḡayrısı” demektir. Yani sâhib-i ḳaside buyururlar ki: “Efendimizin kemalini fehm etmek, bütün mahlûkâtı aciz kıldı. Şimdi uzakta ve yakında âciz olmadık kimse görölmedi. Yani o server-i enbiya aleyhissaelamı fehm ve idrak etmekten herkes âciz kaldı, sallallahu aleyhi teâlâ vessellem.”

49- Bezl eyleyüp ol şeh sehâvet ü cūdın
Ḳandırdı herkeslere mekârim ü sūdın
Nürile ḳaldırdı küfr ehliniñ düdın
*Ke's-şemsi teẓharu li'l-âyneyni min bu'din
Şaḡireten ve tüküllü't-ṫarfı min ememi*

Âhir beyitte olan “emem”, “yakınlık” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O server-i enbiyâ, güneş gibi, uzaktan küçük görünür. Yani gökyüzüne baktığın vakit güneşi küçük bir şey görürsün. Velâkin yakına varsan dünyadan daha büyüktür. Efendimiz de zâhiren bir insandır ammâ hakîkat-ı Muhammediye'sini fehm etmeye kadir olamazsın.”

50- Ger vâḳıf olmaḡa sen itseñ nice cüst ü cū
Şaḡih-i nev'-i beşerdendir o mu'cize-gū
Velâkin itmedi derk günehiñ iden tek ü pū
*Ve keyfe yüdrükü fi'd-dünyâ ḡaḳîḳatehū
Ḳavmün niyâmün tesellev 'anhü bi'l-ḡulumı*

Âhir beyitte olan “ḡulum”, “düşte görülen hayaller” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Keyfiyette, dünyada o server-i enbiyânın hakîkat-ı Muhammediye'sini bilen şu kimseler ki, rüyada onun hayalini görmeye kanaat eylediler. O zât-ı pâki gerçekte görmeyip düşte görmeye kanaat edenler hiç onun hakîkatini bilebilirler mi?”

51- Olsa sezâ münḡaşır o şāha medḡ-i bütün
Lâkin bühtân idüp kimse ilāh dimesün
Elâ ene beşerün buyurdu o māh çün
*Fe-meblaḡu'l-ilmı fihi ennehū beşerün
Ve ennehū ḡayru ḡalkı'llāhi küllihimi*

Âhir beyitte olan “küllihim”in zamiri mahlûkâta râcidir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O iki cihan serveri esasında melek deḡildir, insandır. Ancak, ne kadar mahlûkât varsa cümlesinin en faziletlisi ve en hayırlısıdır.

52- Degmez anıñ mūyına dünyâ vemā fiḡā
Sen de bu da'vâda birlikde ol ki şehā
Cümle meḡâsin buldı anda çün nitihā
*Ve küllü âyin etâ'r-rusülü'l-kirāmü biḡā
Fe-innemā't-teṫalet min nūrihi biḡimi*

Âhir beyitte olan “bihim”in zamiri mürselîn-i kirâma râcidir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Peygamberler çeşitli mucizeler izhar eylediler. O mucizelerin hepsi, Hz. Peygamber’in nûrundan onlara muttasıl olmuştur. Hâsılı, cümle enbiyânın izhâr eylediği mucizeler, Hz. Peygamber efendimizin yüzü suyu hürmetine yaradılmıştır.”

53- ‘ Aceb kim olsalar o şâhe dest-i güşâ
Niyâz idüp cümle peygamberânı Hudâ
Çün şöyledir nisbet olunsa beynehümâ
Fe innehû şemsü fazlîn hüm kevâkibühâ
Yuzhîrne envârehâ li’n-nâsi fi’z-zulemi

Âhir beyitte olan “zulem”, “zulmet”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Hz. Peygamber efendimiz, fazîlet ve kemâlât güneşidir. Diğer peygamberler de o fazîlet ve kemâlât güneşinin yıldızları gibidir. Karanlık olduğu vakit, nûr-ı ziyâlarını insanlara izhâr eylediler. Yıldızın yol bulmaya yardımcı olması gibi, onlar da hak yoluna gitmeye yardımcı oldular.

54- O bedr-i bürc-i hikem o hürşîd-i rüşen
Pür-nür olurdu anıñ cemâlini gören
Ref’ -i zulm itmege bezl itdi rûh u beden
Hattâ izâ tale’ at fi’l-kevnî ‘ amme hüden
Li’l-‘ âlemîne ve ahyet sâ’ire’l-ümemi

Âhir beyitte olan “ümem”, “ümmet”in çoğuludur, o da cemaat manasındır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O fazilet güneşi olan Hazret-i Peygamber, cihana doğduğu vakitte hidayet cihetinden cümleye şâmil oldu ve diğer ümmetleri de ihyâ eyledi. Yani onun feyzi evvel ve âhir cümleye şâmindir.”

55- Berdâşte kılsa idi dest-i inâbetin o
İcâbetiñ eşeri iderdi haddehû gulû
Ye’s ile döndürmezdi hiç kes o meh-rû
Ve ehyeti’s-senete’s-şehbâ’e dağvetühû
Hattâ haket gurreten fi’l-a’şuri’d-dühümi

Âhir beyitte olan “dühüm”, “edhem”in çoğuludur; o da siyah manasındır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu teâlâ aleyhi vessellem efendimizin duası, ot bitmeyip yeşillik olmadığından meyyit gibi olan seneyi ihyâ eyledi. Öyle ki, o senede ot bitmeyen yerler, atın yüzündeki beyazlık kadar az bulundu.”

56- Bārān-ı bî-ebri yağdırmağa Mevlâ
Bî-şübhe kâdirdir murâd iderse ammâ
Her şeyi sebebe rabt eyledi Mevlâ
Bi-‘ârızın câde ev hılte’l-biñâhe bihâ
Seyben mine’l-yemmi ev seylen mine’l-‘arimi

Âhir beyitte olan “arım”, “şiddetli yağmur” manasınadır. O server-i enbiyâ, büyük bir kuraklık olduğu senede, dua ederek bulutların aracılığıyla gayet şiddetli bir yağmur yağdırır. Şu kadar ki, sen dereleri görsen, deniz boşalmış akıyor sanırdın. Halbuki efendimiz dua buyurdu, Mevla da buluttan yağdırdı.

57- Yoğdur şahîh o mehi medh itmege hâcet
Zîrâ ki yoğ o şehin kemâline gâyet
Ne çâre vaşf eylemek ma'şûkımı 'âdet
Da'ni ve vaşfi âyâtin lehü zaharet
Zuhûre nâri'l-kırâ leylem 'alâ 'alemi

Âhir beyitte olan “alem”, “dağ” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Beni ve o server-i enbiyâ için zâhir olan mucizelere ait vasfımı bırak. O peygamberin mucizelerini vasf edeyim, sen dinle. O mucizeler, geceleyn bir dağ üzerinde ateş nasıl zâhir olursa öyle açık görünmüştür.”

58- Cihâni virdi şeref o şâh-ı taht-ı ledün
Meḥâsinü'l-aḥlâk ḥatm oldı anda bütün
Dürr-i sitâyişini nazm eylesen dün ü gün
Fe'd-dürrü yezdâdü ḥüsnen vehve muntazimün
Ve leyse yenkušu kadren gayre muntazimi

Âhir beyitte olan “gayre muntazım”, “dizilmemiş” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Eğer o server-i enbiyânın mucizeleri ve kendi zâtında memdûhdur, medh ve vasf etmeye hacet yoktur dersen cevabım şudur: ‘inci, her ne kadar dizilmediği zaman kıymeti aşağı olmazsa da dizildiği vakitte daha güzel görünür.’”

59- Lebrîz idüp ḳalbini 'ilm ü ḥikemle Ḥudâ
Âyîne-i kevne o mâh virdi cilâ
Eflâkde söyler melekler na'tını ḥâlâ
Femâ teḫâvele âmâlü'l-medihi ilâ
Mâ fihi min keremi'l-aḥlâki ve 'ş-şiyemi

Âhir beyitte olan “şiyem”, “şîme”nin çoğuludur ve tabiat manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Efendimiz sallallâhu aleyhi teâlâ vassellem hazretlerinde mevcut olan güzel ahlakları ve güzel huyları medh etmek için meddahların büyük bir istek içinde olmaları ne şaşılacak şeydir.”

60- Ḳur'ân-ı mu'cizi hiç kes ifk eylesesün
Ḳavl-i beşerdir diyüp küfrâna söylemesün
Kelâm-ı Ḥaḳḳ ki oḳur aña zebânı bütün
Âyâtü ḥaḳḳın mine'r-raḥmâni muḥdeşetün
Ḳadîmetün şîfatü'l-mevşûfi bi'l-ḳidemi

Âhir beyitte olan “ḳidem”, “hudûs”un mukâbilidir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O server-i enbiyânın mucizelerinin en büyüğü, Hz. Rahman'dan

gelen âyetlerdir. O âyetler, lafzı itibariyle itibariyle hâdisdir ve manası itibariyle kadîmdir. Kıdem ile mevsuf olan Hazret-i Mevla'nın sıfatıdır.”

- 61- Hikmet hazinesidir kelâm-ı Hâliğinâ
Virdi cevâhir ile ehlü'l-^çulûma ğınâ
‘ Aceb ki inkâr ider gürûh-ı nâ-bînâ
Lem tektarin bi-zemânin vehye tuĥbirunâ
‘Ani’l-me‘âdi ve ‘an ‘Ādin ve ‘an İremi

Âhir beyitte olan “İrem”, “Şeddâd’ın yaptığı cennettir” veya “cennetin mahallidir”. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O Kur’ân âyetleri zamandan münezzehtir olan Mevla'nın sıfatı olduğundan bir zamana mukârin olmadı. Bizlere kıyametten, Ad Kavmi'nden, Şeddâd’ın cennetinden, hâsılı gelecekte ve geçmişten haber verdi.”

- 62- Kıldı Hudâ o şehîñ ‘âlî ki menziletin
Kâdir degil alsun edâ-yı menkıbetin
Kur’ân delâlet ider ‘uluvv-i mertebetin
Dâmet ledeynâ fe-fâkat külle mu‘cizetin
Mine’n-nebiyyîne iz cā’et ve lem tedümi

Âhir beyitte olan “lem tedüm”, “dâ’im olmadı” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Âyât-ı Kur’âniye bizim yanımızda dâ’im oldu, hemen gelip gitmedi. Bu takdirce bütün peygamberlerin getirdikleri mucizelere fâik oldu. Zîrâ onların getirdikleri mucizeler zâhir olup yine kayboldular.”

- 63- İmâmıdır Kur’ân bütün gedâ vü şehîñ
Her sâlike gösteren odur tarîķ ü rehin
Ger varsa ‘arz eyle umûr-ı müştebehin
Muĥkemâtün femâ yebķîne min şübehin
Li-zî şikâķın velâ yebĝîne min ĥakemi

Âhir beyitte olan “ĥakem”, “hâkim” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O âyât-ı Kur’âniye metîndir, yıkılmaz. Hilaf edenlerin (inat etmeseler) asla şüphelerini karşılıksız bırakmaz. Âyât-ı Kur’âniye, başka bir hakem istemez. Hayatı düzenleyecek her şey onda mevcuttur.”

- 64- Ta‘rîz idüp ebedâ güşâde itme lebin
Beyhüde taĥşil idersin dūzahın sebebini
Buyurdı ĥaķ tebbet yedâ Ebî Lehebin
Mâ ĥürîbet kaĥtu illâ ‘ade min ĥarabin
A‘de’l-e‘âdi ileyhâ mülķıye’s-selemi

Âhir beyitte olan “selem”, “selamet” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O âyât-ı Kur’âniye asla muâraza olunmadı. Yani bir Arap çıksa da ben Kur’ân’ın misli söylerim (daha iyisini söylerim) dese bir âyetin fesâhatı ve belâgatını görünce aciz ve müzlem olurdu.”

- 65- Fermân-ı Hâkka ider teslîmi ehl-i nühâ
İzhâr-ı 'acַz eyledi nezdinde heb fuşehâ
Ne deñlü ise de ger nübâhı ba'zı şufeğâ
Reddet belâğatühâ da'vâ mu'arızihâ
Redde'l-ğayûri yede'l-cânî 'ani'l-ğuremi

Âhir beyitte olan “ğurem”, “hareme”nin çoğuludur ki, “insanın hareminde sakin olan mahremi” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Hazret-i Kur'ân'ın belâğatı muâraza edenin davasını reddeder. Tıpkı bir kimse avretine el uzatsa onun elini reddedip hışm ile geri çevirdiği gibi. Hâsılı, belâğatından ve fesâhatından Allah kelâmı olduğu bellidir.

- 66- Redd itdi kâfirleriñ da'vâ-yı bî-senedin
Tîr-i belâğat ile hedm itdi müstenedin
Techil ü lâl eyledi pâpâs-ı mu' temedin
Lehâ me'ânin kemevcî'l-bağri fi mededin
Ve fevka cevherihî fi'l-ğüsni ve'l-ğiyemi

Âhir beyitte olan “ğiyem”, “kıymet”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O âyât-ı Kur'âniye'nin öyle manaları vardır ki, kesrette ve asla nihayet bulmakta deryanın dalgaları gibidir. O âyetler güzel, kıymetli ve şerefli olmakta deryanın cevhrinden ve incisinden üstündür.”

- 67- Nazm-ı kelâmını Hâk şü rütbe qadr ü bahâ
Virmiş ki ağz idemez dünyâ vemâ fihâ
Toptolu cevherdir o bağr-ı bî-nitihâ
Felâ tü'addü velâ tuğşâ 'acâ'ibühâ
Velâ tüsâmü 'ale'l-ikşâri bi'-se'emî

Âhir beyitte olan “se'em”, “melamet ve usanmak” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O âyât-ı Kur'âniye ne kadar çok okunsa usanılıp da bırakılmaz. Bununla birlikte, insan her şeyin çokluğundan usanırken Kur'ân'dan usanmaması Kur'ân'ın kerametidir.”

- 68- Ağz-ı vüzû' eyleyüp bir merd-i imân-ğû
Yüz döndürüp kıbleye olsa tilâvet-ğû
Şevâbını diñle ki söyleyem yâ hû
ğarret bihâ 'aynü qârihâ fe-ğultü lehû
Le-ğad zafırte bi-ğablillahi fa'teşimi

Âhir beyitte olan “fa'teşim”, “selamet bulmak için ipe tutunmak” manasına olan emr-i hâzırdır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O âyât-ı Kur'âniye'yi okuyan kimsenin gözleri rûşen olur. Yani iki cihanda da mesrûr olur. Şimdi ben de ona, hakikatte sen Kur'ân ipiyle kurtuluşa kavuşursun, ona sıkı tutun derim.”

- 69- Şü şavlimi kıl sen rehîn-i sem'-i rızâ
Elğâf-ı Hâkka kıyâs țardır felât ü fezâ
ğur'ân-ı Hâk bâ-ğuşuş şâbûn-ı zenbin mezâ

*În tetlühâ hîfeten min harri nâri lezâ
Etfê 'te nâre lezâ min virdihâ'ş-şebimi*

Âhir beyitte olan “şebim”, “bârid” yani “soğuk” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Âyât-ı Kur’âniye’yi cehennem ateşinin korkusundan ve ondan kurtulmak için okuyayım dersen, hakikatte sen o cehennem ateşini âyetlerin soğuk suyu ile söyündürdün. Artık korkma.”

70- İsrâf-ı ‘ömr itme yâ hû be-cây-ı tehî
Delîl-i âyâtile git bul o râst-ı rehi
Derûn-ı bîrûndan kıla şüste şu siyehi
*Ke 'ennehâ'l-havzu tebyezzü'l-vücûdhu bihî
Mine'l-‘uşâtî ve kad cā'ühû ke'l-humemi*

Âhir beyitte olan “humem”, “kömürler” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Kur’ân’ın bereketi havuz gibidir. Yüzü kömür gibi siyah gelen âsîlerin yüzleri beyaz ve ayın on dördü gibi münevver olur. Hâsılı, o sebeb-i mağfirettir.”

71- Kıur’ândır ki kırâ’at olunur andan
Furkândır ki ider fark haqqı bâtıldan
Sen de kırâ’at idüp eyle fedâ cân ü ten
*Ve ke'ş-sırâtı ve ke'l-ma' diletên
Fe'l-kıstü min gayrihâ fî'n-nâsi lem yeğumi*

Âhir beyitte olan “lem yeğum”, “kalkmadı” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Âyât-ı Kur’âniye herkese doğruyu göstermek cihetinden terazi gibidir. Hazret-i Kur’ân’dan başka insanlar arasında doğruluk kâim olmadı.”

72- Hürşid-veş vâzıhdır o kelâm-ı Hudâ
Ehlâ mine’s-sükkerdir ma'nîsi hattâ
Teslîm ider bu sözi ‘umûm-ı ehl-i nühâ
*Lâ ta'cebenne lihasûdin râhe yünkirühâ
Tecâhülen vehve 'aynü'l-hâziķi'l-fehimi*

Âhir beyitte olan “fehim”, “gayet anlayışlı” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O âyât-ı beyyinâtın Hak kelâmı olduğunu bilip duruken ve gayet anlayışlı kimse iken, kasden bilmezlenip de inkar eden hasûda taaccüp etme. Yani bu kimseye, böyle akıllı görünürken nasıl inkar eder deme.”

73- Ammâ ne dirsîñ şu kâfirleriñ hasedin
Fermân-ı Yezdânîñ aḥkâm-ı bî'adedin
İnkâr idüp tapdılar eşnâm-ı pür-kesedin
*Kad tünkirü'l-‘aynu dav'e'ş-şemsi min remedîn
Ve yünkirü'l-femü ta'me'l-mâ'i min seğami*

Âhir beyitte olan “seğam”, “mutlak maraz(hastalık)” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Benim sana taaccüp etmediğim şu cihettendir ki, bazı

gözler, hastalıklı olduğu için güneşin ziyasını; bazı ağızlar da, hastalık sebebiyle suyun lezzetini inkar eder. İşte kafirliğin hali de ona benzer.”

74- Ey mebdе 'i ' âlem ve 'y şâh-ı mu' cize-gû
Ey sen ki kıldıñ cihâna nûr ile memlû
Ey söylenen na' tı ez-cân ü dil her sũ
Yâ hayre men yememe 'l- ' âfûne sâhatehũ
Sa' yen ve fevka mutûni 'l-eynuķı 'r-rusũmi

Âhir beyitte olan “rusũm”, “gayet çok yürüyücü” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey muhtaç olan kimseler! Koşa koşa gelen develerin bile, üzerine süvar olarak kasd u teveccüh ettikleri kimselerin en hayırlısı Hazret-i Resûlullâh'tır.”

75- Sensin tabîb ' âşıkıñ zamîr-i münkesirîn
Sensin şafâ-bağş olan derûn-ı münkedirin
Sensin saña ' arz ider aḫvâl-i müstetirin
Ve men hüve 'l-âyâtũ 'l-kübrâ li mu' tebirũn
Ve men hüve 'n-ni' metũ 'l- ' uzma li muḡtenimi

Âhir beyitte olan “muḡtenim”, “iyilik bilici, ganîmet bilici” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey ibret alanlar için Hakk'ı bulmaya büyük alamet ve iyilik bilenler için pek büyük nimet olan Hazret-i Mevla'nın sevgili zî-şân!”

76- İzâle itdi Burâķ derûnînin veremin
Giderdi nüh eflâķ şubûbet ü hiremin
Müşerref eyleyerek kudũm-ı muḫteremiñ
Sereyte min ḫaremin leylen ilâ ḫaremin
Kemâ serâ 'l-bedrũ fi dâcin mine 'z-zulemi

Âhir beyitte olan “zulem”, “zulmet”in çoḡuludur ve karanlıklar demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey yukarı vasıflarla mevsûf olan Hazret-i Resûlullâh! Karanlık bir gecede, ayın karanlıkları yarıp gitmesi gibi Mekke'den Kudüs-i Şerîfe yürüdün.”

77- Kimdir ki mertebesi a' lâ ola senden
Kim baḫt ider zâtiña maḫşũş olan fenden
Sen eylediñ mi' râc rûḫ çıķmadan tenden
Ve bitte terķâ ilâ en nilte menziletin
Min ķâbe kavseyin-i lem tũdrek velem tũremi

Âhir beyitte olan “tũrem”, “talep olunmadı” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Yâ Resûlallâh! Senin zât-ı pâkin bir haremde bir hareme yürüdün. Mi' râc gecesinde kabe kavseyinden, hâsılı kurb-ı manevî ile Hakk'a yakın olmak için bir menzile çıķtın. O öyle bir menzildi ki, başkası ne isteyebildi, ne gördü, ne de ulaştı.”

- 78- Ol şeb ki zātına da' vet eyledi Mevlā
 Kıldı cenābın için Cibrīle rāh-nümā
 'Uluvv-i şāniña 'āleme kıldı inhā
Ve kıddemetke cemi' u'l-enbiyā' i bihā
Ve 'r-rusūli taqđime mađdūmin 'alā ħademi

Âhir beyitte olan “ħadem”, “hizmetkar” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O gece, Kudüs-i Şerîf’te bütün nebîler ve resûller, tıpkı hizmetkarların efendilerinin arkasından gitmesi gibi seni takdim edip sana aydular.”

- 79- Ne devlet-i 'uzmā ne luţf-ı Mevlā kim
 Bu pāye-i vālā bu rütbe emr-i mühim
 Taqsīm-i kıssām ile oldı saña çü sehim
Ve ente taħteriku 's-seb' a 't-ıtbāke bihim
Fī mevkibin künthe fīhi şāħibe'l- 'alemi

Âhir beyitte olan “şāħibe'l- 'alem”, “bayrak sahibi” manasınadır. Burada murād, “seyyid” yani “ulu” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Yâ Resûlallâh! O gece cümle nebîler ve resûlleri geçip yedi kat göklerin yollarını geçtin. Meleklerle bile padişah oldun.”

- 80- Recm itdirüp kökden aġyār-ı müsterikın
 Cibrīl ile fetħ idüp ebvāb-ı münṭabıkın
 Seyr eylediñ o kıadar menāzil ü ũruķın
Ĥattā izā lem teda' se 'ven li-müstebikın
Mine 'd-dünüvvi velā merķan li-müstenimi

Âhir beyitte olan “müstenim”, “yüce” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Sen o göklere öylesine çıktın ki, yakın ve önde olanlar için mahal bırakmadın. Hâsılı herkesten ziyade Hakk’a yakın oldun ve kimsenin ulaşamadığı makama ulaştın.”

- 81- Şol kıavl ile kıā' il olsam eger cā' iz
 Kı kişver-i 'arşda ħükmiñ olur nāfiz
 Şu vech ile imān itdik kı zātına biz
Ĥafedte külle maķāmin bi'l-izāfeti iz
Nūdīte bi' r-ref' i mişle'l-müfredi'l- 'alemi

Âhir beyitte olan “alem”, burada “âlî, yüce” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Yâ Resûlallâh! Sen, bütün peygamberlerin âlî olan makamları zâhiren ve bâtınen aşağıda bıraktın. Hatta orada bir kavmin beyi gibi sana seslenildi.”

- 82- Ne ħüb-nüvişte imiş cebin-i müsteřiriñ
 Kı buldı nüh eflāk pāyiñle zīb ü ferin
 Şu rütbe kı olmaz beyānı biñde birin

*Keymâ tefûze bi-vaşlin eyyi müstetirin
‘Anî’l-‘uyûni ve sırrın eyyi müktetimi*

Âhir beyitte olan “müktetim”, “gözün görmediği mertebede gizli” manasındır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Yâ Resûlallâh! Senin mi'râca teşrifin zamandan ve mekândan münezzehtir. Herkesin gözünden gâyetle gizli olan Cenâb-ı Allah'a vâsıl olup *mahcûb-ı nikâb-ı len terânî* olan Cemâl-i şerîfine muhatap oldun.

83- ‘ Aceb mi kuhl itseler tarîkıñın hâkin
Ey mâh ki nûr baħş idüp bürücuna felegin
Bî-şübhe olduñ muṭâ‘ cünüdına melegin
Fe-ħurte külle feħârin ğayre müşterekın
Ve cüzte külle maķâmin ğayre müzdeħami

Âhir beyitte olan “ğayre müzdeħam”, “tenhâ galebelik değil” manasındır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Yâ Resûlallâh! Şeref ve kemalden ne kadar iftihar vesilesi olan şey varsa hepsi sende toplanmıştır. Ne kadar başkasının vâsıl olmadığı âlî makamlar varsa hepsine vâsıl olup daha a'lâsına geçtin.”

84- Sensin şehinşâhı a‘ cām ile ‘ Arabın
Pür eylediñ ‘ âlemiñ nûr ile rāst ü cebin
Olurdı pend ile dā'im güşāde lebiñ
Ve celle miķdārü mâ vüllite min rütebin
Ve ‘azze idrākü mâ ülite min ni‘ami

Âhir beyitte olan “ni‘am”, “nimet”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Yâ Resûlallâh! Senin rütben pek büyüktür. Sana verilen nimetlere kavuşmak da çok güçtür. Hâsılı o nimete senden başka kimse nail olmamıştır.”

85- Hüdâ-i vehhâba hemîşe ħamd ü şenâ
Ki çeşm-i imānla kıldı bizi bînâ
Ve hem de ez-ümmet nebiyy-i müsteşnâ
Büşrâ lenâ ma‘şere’l-islâmi inne lenâ
Mine’l-‘ināyeti rüknen ğayre münhedimi

Âhir beyitte olan “münhedim”, “yıkılmayan, zâil olmayan” manasındır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey İslam meclisinde toplananlar! Bizim dayanacak bir istinadımız vardır ki asla yıkılmaz. Yani, bizler sırtımızı Hazret-i Peygamber’in sünnetine dayadıktan sonra bizim asla sırtımız yere gelmez.”

86- ‘ Aceb mi kul olsam ben öyle pâdişehi
Ki vâşıl-ı Hâķ ide bu ‘ abd-i rû-siyehi
Degil baña maħşûş ‘ umûm-ı pür-günehi
Lemmâ de ‘allâhü dâ‘inâ li-tā‘atihî
Bi-ekremi’r-rusli künnâ ekreme’l-ümemi

Âhir beyitte olan “ümem”, “ümme”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Hazret-i Allah bizi Hakk’a davet eden peygamberimizi kendi tâ’atına davet buyurduğunda, ona bütün peygamberlerin en faziletlisi ve en makbulü diye seslendi. O halde bizim de ümmetlerin en keremlisi ve en faziletlisi olmamız lazım gelir.”

87- Şimşir ile ba‘ş idüp şeh-i melek-sipehi
Fermân buyurdı Hudâ iktâl-i dil-siyehi
Görünce heybet ile küffâr o mihr ü mehi
Râ‘at kulûbe’l-‘idâ enbâ’ü bi‘setihî
Keneb’etin ecfetlet gûflen mine’l-ganemi

Âhir beyitte olan “ğanem”, “koyun” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Bütün peygamberlerin en keremlisi olan Hazret-i Peygamber’in hak peygamber olarak gönderilmesi haberi düşmanların yani kafirlerin kalplerini korkuttu. Tıpkı, gaflet ve uykuda olan koyunların, arslanı görünce yerlerinde sıçramaları gibi.”

88- Katlı itdi düşmenleriñ bî-terk-i zevc ü tekin
Sîr itdi lâşe ile şarf eyleyüp emegin
Beriñ sibâ‘ını hem deryâlarıñ semegin
Mâzâle yelkâhüm fi külli mu‘terekin
Ĥattâ ĥakev bi’l-kanâ laĥmen ‘alâ veđami

Âhir beyitte olan “veğam”, “kasap çengeli” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O Hazret-i Peygamber, kafirlerle muharebe ve cihad ederdi. Hatta o kafirlerin ölüleri kasabın çengeline asılmış gibi göründüler.”

89- Şu rütbe nuşret virüp Hudâ o pâdişehi
Muzafferü’l-‘alem itdi her mekân ü gehi
Ziyâd olup düşmeniñ taĥayyar ü velehi
Ve’d-dü’l-firâre fe-kâdû yağbiṭüne bihî
Eşlâ’e şâlet me‘a’l-‘ikbâni ve’r-reĥami

Âhir beyitte olan “reĥam”, “leş üzerine konan kuşlar” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O kafirler, Hazret-i Peygamber’in korkusundan muharebeden kaçmak istediler. Hatta tavşancıl dedikleri leş yiyen kuşların alıp tenha bir yerde yedikleri leş parçaları için *keşke(o leş parçalarının yerinde) biz olaydık* diye temmeni ederlerdi.”

90- Livâ-i tevĥidini çeküp o şubĥ u mesâ
İderdi kâfirleri esîr ü istilâ
Şu rütbe ıar buldı cihâni kim a‘dâ
Temdi’l-leyâlî velâ yedrüne ‘iddetehâ
Mâlem tekün min leyâlî’l-eşhuri’l-ĥurumi

Âhir beyitte olan “eşhuru ĥurum”dan murâd, “Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb ayları”dır. Bu aylarda savaşılmazdı. Ancak daha sonra on iki ayda

muharebe helal oldu. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Geceler gündüzler gelip geçerken, o kafirler, kılıç yemekten dolayı hesaplarını şaşırır, bugünü yarından ayırt edemezlerdi. Ancak bu dört ay gelince bir parça göz açabilirlerdi.”

- 91- O hürşid-i ‘âlem o fazl-ı merdüm
Alup şahâbesini me‘an mişâle’l-cüm
Şu rütbe sa‘y eyledi a‘dâyı itmege güm
Ke ‘ennemâ’d-dînü zayfün halle sâhatehüm
Bi-küllü qarmin ilâ lahmi’l-‘idâ qarimi

Âhir beyitte olan “qarim”, “canı çok et yemek siteyen” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “İslam dini onların kurtuluşuna vesile olmak için inmiş bir misafirdi. O misafirin yanında bulunan bir grup pehlivanın canı düşman eti çekerdi. Hâsılı din bir sultan, sahabiler de o sultanın pehlivanları gibiydi.”

- 92- Tecrîd idüp ez-ğılâf süyüf-ı hâliketin
Kıldı muhâţ kâfirin leşkerle her cihetin
Şu güne güş eyledim teşbîh-i menkıbetin
Yecurru bahre hamîsin fevka sâbihâtin
Yermî bi-mevcin mine’l-abtâli mülteţimi

Âhir beyitte olan “mülteţim”, “birbirine çarpıcı” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Resûlullâh, kesrette ve birbirine yardımcı olmada deniz gibi olan askerini gayet çabuk yürüyen atlar üzerinde düşman üzerine salardı. O asker deniz dalgası gibi birbirine çarpan oklar atarlardı.”

- 93- İ‘lâ-yı tevhîde haşr itdi rüz ü şebın
Ma‘iyyetinde alup aşhâb-ı pür-edebın
Ehlü’l-cihâd olarak Hudâya müntesibın
Min külli müntedibin lillâhi muhtesibin
Yesţu bi-müste’silin li’l-küfri muştalimi

Âhir beyitte olan “muştalim”, “helak edici” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O server-i enbiyânın askerleri ve pehlivanları Cenab-ı Mevla’nın davetine icabet eden ve hâlisen Allah için amel eden kullarındandı. Onlar öyle pehlivanlardı ki, küfrü kökünden çıkarıcı ve helak edici aletleri yani kılıçları ile düşmanlara galip olurlardı.

- 94- Nuşret virüp her birin o nâşır-ı mülhim
Her birleri oldılar düşmenlere mûhim
Feth oldu anlar ile bu dînde nice mûhim
Hattâ gadet milletü’l-İslâmi vehye bihim
Min ba‘di gurbetihâ mevşûlete’r-raşimi

Âhir beyitte olan “raşim”, “karâbet, yakınlık” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Hazret-i Peygamber’in sahabeleri sebebiyle millet-i İslam, gurbette iken akraba vatanına ulaştırılmış kimse gibi oldu. Hâsılı, meydana çıktı, şerâfet-i zâtıyyesi fehm olundu ve ne olduğu bilindi.”

- 95- Terk eyleyüp dünyânın âlâyiş ü zehebin
 atlı itdiler kâfirin Bū Cehl ü Bū Lehebin
 Sa‘y itdiler keşfine şu dîn-i müntehebin
Mekfûleten ebeden minhüm bi-ayri ebin
Ve ayri ba‘lin felem teytem velem te‘imi

Âhir beyitte olan “te‘im”, “dul, yani kocasız kalmadı” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Millet-i İslam, ashâb-ı Resûlulâh sebebiyle bir hayırlı baba ile hıfz olunmuş çocuk ve hayırlı zevce ile hıfz olunmuş hâtûn gibi oldu. Şu kavli ile ki, asla öksüz ve dul kalmamak üzere.”

- 96- O ‘ askerü’l-İslâm eşâci‘ -i merdüm
 Recm itdi a‘ dāya müşâbih-i encüm
 Gören mehâbetlerin iderdi rāhını güm
Hümü’l-cibālū fesel ‘anhüm müşâdimehüm
Māzā ra‘ev minhüm fî külli muşademi

Âhir beyitte olan “muşademi”, “muharebe edilecek mahal” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ashâb-ı ikrâm, sebatta ve heybette dağlar gibidir. Eğer sen onlarla mücadele eden düşmanları sorarsan, onların muharebe meydanlarında ne korkular çektiklerini ve ne kılıçlar yediklerini görürsün.”

- 97- Ger ism-i Allah ile çün itselerdi şadā
 Bī-rumh ü bī-şimşir olurdu mürd a‘ dā
 Mübālağam yokdur bu sözde hiç ebedā
Ve sel Huneynen ve sel Bedren ve sel Uuden
Fuşûle atfin lehümedhā mine‘l-veami

Âhir beyitte olan “veam”, “veba” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Sen, ashâb-ı Resûlullâh’ın muharebe ettiği Huneyn, Bedir ve Uhud adlarıyla tabir olunan mahalleri ve dağları, vebadan daha korkulu olan afet zamanlarını sorarsan, bu mahallerde ne büyük bir şecaatla muharebe ettiklerini beyan edeyim.”

- 98- Her birleri şöyle kim sultān-ı pür-heybet
 Pīrāyiş-i şer‘ ile kendülere zînet
 Virüp şu dîn içre bezl itdiler himmet
El-muşdiri‘l-bīzi umren ba‘de mā veredet
Mine‘l-‘idā külle müsveddin mine‘l-lememi

Âhir beyitte olan “lemem”, “omuza sarkıtılan saç” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ashâb-ı Resûlullâh, kılıç vurmada o derece mahirdi ki, beyaz kılıçlarını, kafirlerin omuzlarına sarkan siyah saçlarına vurup kana boyanmış bir hale getirirlerdi. Yani kılıç darbeleri hiç boşa çıkmazdı.”

- 99- O zümre-i şīrān mezāhir-i nuşret
 Ne semte itse idi teveccüh ü areket
 udüm-i ‘ālileri olurdu pür-bereket

*Ve'l-kâtibîne bisümri'l-ḥaṭṭı mā tereket
Aḳlāmühüm ḥarfē cismın ḡayre mün'acımı*

Âhir beyitte olan “ḡayre mün'acım”, “noktasız gelme” demektir. Burada murâd “kılıç ile tortulmamış”tır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Resûlullâh'ın ismiyle müsemma olan beldeye nispet olunmuş ismi mızrak ucuyla nakş edicilerdir. Kalemleri, noktalanmamış cism-i harfî bırakmadı. Hâsılı, mızrak dokunmamış ceset bırakmadılar.”

100- A' dâ-yı dîn-i mübîn erâzil-i merdüm
Ledḡ eylemekde iken müşâbih-i kejdüm
Zuhûr idüp bu zevât ki kıldı anları güm
Şâki's-silâhi lehüm simâ tûmeyyizühüm
Ve'l-verdü yemtâzü bi's-simâ mine's-selemi

Âhir beyitte olan “selem”, “gül ağacına benzer bir ağaçtır”. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ashâb-ı Resûlullâh silah ve silah isti'malinde mahirdirler. Onları, savaş meydanında kafirlerle karışsalar bile sîmâlarından ayır etmek mümkündür. Görmez misin ki, selem ve gül ağacına ne kadar benzese de sîmâ bakımından birbirinden ne kadar farklıdır.”

101- Sevḡ-ı semend 'azîmet itseler her sū
Mâlû'l-ḡanâ'im ile ṭolardı her çârsū
Anlardır ol maẓhar-ı naşran 'azîz yâ hū
Tühdi ileyke riyâhu'n-naşri neşrehümū
Fe-taḥsebū'z-zehre fi'l-ekmâmi külle kemî

Âhir beyitte olan “kemî”, “şecaatli pehlivan” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: o ashâb-ı Resûlullâh muharebe için farklı yerlere dağılsa da onların kokusunu nusret rüzgarları sana hediye olarak ulaştırdı. Bu takdirce, sen daima onları görür gibi olduğun için kınlarında duran çiçekleri zırh giymiş sanırsın.”

102- Bezl itdiler bî-riyâ o ceş-i cânile ten
Ne resme teşbîh idem bilmem ki anları ben
Eger münâsib ise ḥükm it şu vech ile sen
Ke'ennehüm fi zuhûri'l-ḡayli nebtü ruben
Min şiddeti'l-ḡazmi lâ min şiddeti'l-ḡuzumi

Âhir beyitte olan “ḡuzum”, “kendisiyle atın eḡeri bağlanan kolanlar” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Hazret-i Peygamber'in ashâbı ata bindikleri vakit, dimdik ve heybetli görünürler. Bu görünüşleri, eḡerlerin iplerinin sağlamlığından deḡil, kuvvet ve şecaatlerinden kaynaklanmaktadır.”

103- Allah idi 'avnile o ḡâziyânı baḡan
Cibril idi o leşkere nişân-ı faḡri ṭaḡan
Anlardı kâfirleri çâh-ı caḡîme ḡaḡan

*Tāret kulübü'l-‘idā min be ‘sihim ferekan
Femā teferriku beyne'l-behmi ve'l-bühemi*

Âhir beyitte olan “bühem”, “şecaatli” manasına olan “behme”nin çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O ashâb-ı Resûlullâh’ın korkusundan düşmanların ödleri koptu, kalpleri yerlerinden fırladı. O derece sindiler ki, kuzu ile pehlivanı birbirinden ayıramazdın. Korkularından kuzu gibi sinip, dizlerinin bağı çözüldü.”

104- Resûl-i Mevlâdır o şâh-ı mu‘ cize-gû
Şıdık ile hıdmetini kim itse ‘âdet ü hû
Hiç şübhesiz ki olur emîn-i mekr-i ‘adû
*Ve men tekün bi-Resûlillahi nusretuhû
În telkahû'l-üsdü fi âcâmihâ tecimi*

Âhir beyitte olan “tecim”, “sâkit olur” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O ashâb-ı kirâmın muharebede bu kadar nusret bulmaları, Hazret-i Peygamber’in vasıtasıyla. Zîrâ bir kimsenin nusreti Hazret-i Peygamber’in vasıtasıyla olursa o kimse, arslanlara rast gelse inlerinde sâkit olurlar, asla zarar veremezler.”

105- Görseydi bir meşelâ gam-nâk-i mectevirin
Muṭayyeb eylerdi derûn-ı münkesirin
Kâdir degildir kalem ṭahrîre biñde birin
*Ve len ter ā min veliyyin ğayri münṭeşirin
Bihî velā min ‘adüvvin ğayre münḳasımı*

Âhir beyitte olan “ğayre münḳasım”, “dağılmamış, kırılmamış” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Sen asla Resûlullâh’ın vasıtasıyla nusret bulmamış ve mağlup olmuş birini göremezsin. Hâsılı, onun dostları mansur, düşmanları da mağlup olurlar.

106- O ‘âlemin faḫrı o serlerin külehi
İklîm-i evḫânın şevketlü pâdişehi
Vā ümmetî deyerek ‘umûm-ı pür-günehi
*Eḫalle ümmetehû fi hırzi milletihî
Ke'l-leyşi ḫalle me‘a'l-eşbâli fi ecemi*

Âhir beyitte olan “ecem”, “arslanın ini” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O Hazret-i Peygamber, ümmetini, tıpkı bir aslanın yavrularını kendi yuvasına alması gibi kalesinin içine aldı. Çünkü arslandan herkes korkar ve bu sebeple onun yavrularına zarar gelmez. Efendimizin ümmeti de din kalesinin içinde emîn olur.”

107- İnzâl idüp bî-gümân fermân-ı Lem-yezelin
Taşdik kıldı Ḥudâ ḫabîb-i bî-bedelin
Ebkem ü lâl eyledi a‘dâ-i pür-keşelin

*Kem ceddelet kelimâtullahi min cedelin
Fîhi ve kem haşşame'l-bürhânü min haşımı*

Âhir beyitte olan “haşım”, “husûmeti çok düşman” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Nice kere Kur’ân-ı Kerîm, kendisine muhasama eden düşmanı yere vurdu. Nice kere o server-i enbiyânın mucizeleri çok husûmet eden düşmana galip oldu. Onlar, kendilerinin batıl, Hazret-i Peygamber’in de hak olduğunu anlayıp dilsiz kaldılar.”

108- Te‘ allüm-i ‘ ilme ger rağbet itseñ sen
Lâzım ki bed’ idesin pişin elif bâdan
O menba‘ -ı ‘ ilmi bil tâ ki çekme miñen
*Kefâke bi’l-‘ilmi fi’l-ümmiyyi mu‘cizeten
Fi’l-câhiliyyeti ve’t-te’dibi fi’l-yütümi*

Âhir beyitte olan “yütüm”, “öksüzlük” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Sen o server-i enbiyânın mucizelerini soruyorsun. O maden-i ulûmün hiçbir ders görmediği halde evvel ve âhir bütün ilimleri bilmesi, anne ve babadan mahrum kalmasına rağmen o kadar edepli ve hayâ sahibi olması mucize olarak yetmez mi?

109- Eyvâh bu âna kadar niçe güzâf-ı tehî
Nazm eyleyüp düçâr oldım hezâr günehi
Encâmı dergehine gelüp şu pâdişehi
*Hademtühû bi-medîhin estekilü bihî
Zünûbe ‘umrin mezâ fi’ş-şî‘ri ve’l-‘hidemi*

Âhir beyitte olan “hidem”, “hidmet”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ben bu kasîde-i bürdeyi yazmakla Hazret-i Peygamber’e hizmet ettim. Bu kasîde vesilesiyle padişahlara nedimlik etmek ve beyhude şairler söylemek üzere geçen ömrümde husûle gelen günahlarımın afv ve mağfired olunmasını isterim.”

110- Bu bülbül-i hâme bu murğ-ı şîrîn-gû
Hezâr gül-i fanîyi eyleyüp arzû
Riyâyı itmiş idi kendüye ‘ âdet ü hû
*İz kalledâniye mâ tuşşâ ‘avâkıbuhû
Ke ‘ennenî bihimâ hedyün mine’n-ne‘ami*

Âhir beyitte olan “ne‘am”, “deve, sığır ve koyun gibi hayvanlar” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O beyt-i sâbıkta dediğim şairlik ve nedimlik gibi akıbetinden korkulan şeyleri benim boynuma taktılar. O ikisi sebebiyle kurban için Mekke’ye götürülen hayvan gibiyim. Fakîrim ki tafsîl üzere ifade etmeye müsaade de yoktur.”

111- Ğâlib olup rûhıma kuvâ-yı nefis ü hevâ
Öñümde reftâr urüb ‘ acûze-i dünyâ
Fütâde kıldı beni müşâbih-i a‘ mâ

*Eḫa' tü ğayye's-şıbā fî'l-ḫaleteyni vemā
Ḥaşşeltü illā 'alā'l-āşāmi ve'n-nedemi*

Âhir beyitte olan “nedem”, “nedâmet” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O şairlik ve nedimlik haletlerinde ben gençlik ve çocukluğuma uydum. Bununla birlikte, hiçbirisi bâkî kalmadı. Sadece günah ve nedametler içinde kaldım. Hâsılı, günah ve nedametlerden başka kazancım olmadı. Keşke onlar ile meşgul olacağıma ibadet edeydim.”

112- Ticâret-i len tebûr be-nezd-i ehl-i nühâ
Şudur ki dünyâ ola firdevse naqd ü bahâ
Bu nefsi-pür-ğaflet 'aksine itdi dehâ
*Feyâ ḥasârete nefsi fî ticâretihâ
Lem teştere 'd-dîne bi'd-dünyâ ve lem tesümi*

Âhir beyitte olan “tesüm”, “kasd etmedi, meyl etmedi” manalarındadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Eyvâh! Nefsimin ticaretinde ettiği ziyamı gördünüz. Dünyayı dîne tebdîl etme niyetinde olmadı. Hâsılı, dünyayı terk edip dîne iltizâm etmedi ve etmeye de çalışmadı.”

113- Bî-sûd u ribḫ-ı güzer idüp şu bey'-gehi
Gencîne-i 'ömrümi bu nefsi itdi tehi
O vecihden rûz u şeb artar diliñ velehi
Ve men yeb' a âcilen minhü bi-'âcilihi
Yebni lehu'l-ğâbne fî bey'ın ve fî selemi

Âhir beyitte olan “selem”, Türkîde “veresiye” tabir ettikleri şeydir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Bir kimse dünyayı ahirete deĝişse yani dünyayı ahiret mukabilinde alsın, o kimse için peşin de veresiye de aldanmak zâhir olur. Hâsılı, kâr-ı akıl budur ki, dünyayı terk edip ahireti almak gerekir. Dünyayı alan aldanır.”

114- Nefse virüp şerbet muvâfiḫ-ı nabzın
Müşâreket itdim günâh-ı pür-remzın
Yine ümîd iderim şefâ'at-ı maḫzın
*În âti zenben femâ 'ahdî bi-munteḫızın
Mine'n-nebiyyi velâ ḫablî bi-münşarimi*

Âhir beyitte olan “münşarım”, “münkâtı” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Her ne kadar ben günah işledimse de Hazret-i Resûlullâh'â ahdim bozulmadı. Yani îmânım ve tevhîdim yerindedir. Mağfiret olunmak için tevessül eyledim. Hayırlı bir vesiledir. Asla zâil ve münkâtı' olmaz.”

115- Vardır şaḫîḫ bu günehkârîñ muḫâlefeti
Amma ki terk itmez ümîd-i mağfireti
Şâh-ı şefâ'atile var bir mu'âhedeti
*Feinnelî zimmeten minhü bi-tesmiyetî
Muhammeden vehvâ ev fe'l-ḫalḫi bi'z-zimemi*

Âhir beyitte olan “zîmem”, “zîmmet”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Zîrâ, benim için, ismim Muhammed namıyla müsemma olunması sebebiyle Hazret-i Peygamber'den bir zimmet yani ahd vardır. O zâtın pâk-i ahdi ziyadesiyle vefa edicidir. Hâsılı, ismim Muhammed'dir, bununla birlikte ismi Muhammed olanlar için şefâat-i Resûl ve mağfiret-i Mevla müheyyâdır.”

116- O kurretü'l-a' yün o ' âlemiñ ' amedi
Şefâ' atıñ ma' dini üftâdeler mededi
Şefâ' at itdigi gün zünübı bî-' adedi
În lem yekün fî-me' âdî âhîzen bi-yedî
Fazlan ve illâ fe-kuş yâ zellete'l-kađemi

Âhir beyitte olan “yâ zellete'l-kağem”, “eyvâh, benim halim perişan” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Eğer o server-i enbiyâ kıyamet gününde benim elimi tutup fazîlet ve ihsanlarıyla bana şefaet etmez ve beni kurtarmazsa benim halim yamandır. Hâsılı, itimadım onadır. Eğer o da sahip çıkmazsa benim işim dumandır.”

117- O kân-ı cüd ü seḫâ o şâh-ı mu' cize-gü
Sîr oldı iḫsânına bây ü gedâ her sū
Biz rû-siyehleri de ider şefâ' at o
Hâşâhü en yuḫrime'r-râcî mekârimehü
Ev yerci'a'l-câru minhü ğayre muḫteremi

Âhir beyitte olan “ğayre muḫterem”, “hürmet ve ikram olunmamış” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Hiç kimse onun ikramından mahrum kalmaz. Onun kapısına giden hiç kimse mahrûm, me'yûs ve mahzûn olarak dönmez.”

118- Emrâz-ı bî-pâyân idüp bu cisme ğulü
Hiç râhatım ḫalmamışdı rûz ü şeb ser-i mü
Olmuşdı âh u fiĝân ile cihân memlû
Ve münzü elzemtü efkârî medâ' iḫahü
Vecedtühü li-ḫilâşî ḫayre mültezemi

Âhir beyitte olan “ḫayre mültezem”, “iltizam olunmuş şeylerin hayırlısı” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “O server-i enbiyâyı medh ü senâ etmeyi düşündüğümden beri, o medhi veya memdûhu, bütün mihnetlerden halâs olmak için iltizam vesilesi tutulmuş şeylerin en hayırlısı olarak gördüm.”

119- O şâha bir kimse olursa ger ümmet
Hiç şübhesiz ki olur müstaĝraḫ-ı raḫmet
Sezâ-yı cennet ider bizi de ol elbet
Ve len yefüte'l-ĝnâ minhü yeden teribet
İnne'l-ḫayâ yünbitü'l-ezhâre fi'l-ekemi

Âhir beyitte olan “ekem”, “dağ tepesi” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Bir kimse, Hazret-i Peygamber'den lütuf ve ihsan istese, kesinlikle

eli boş kalmaz. Yağmur, nasıl su durmayan tepelerde bile çiçek bitirirse, Resûlullâh'ın ihsanı da öyle şâmildir.”

- 120- O raḥmetü'l-âlemîn o 'âlî-i himmet
 'Indinde maḳbûl ola bu cüz'ice ḥıdmet
 Ecr-i şefâ'atini ben eyledim raġbet
Ve lem ürid zehrete'd-dünyâ'l-letî kâtafet
Yedâ Züheyrin bimâ eşnâ 'alâ Heremi

Âhir beyitte olan “Herem”, bir padişahın ismidir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ben bu kaside sebebiyle o server-i enbiyânın ihsanına nâil olmayı arzu ediyorum. Zîrâ, ben kaside sebebiyle, Zehîr namıyla bilinen şairin ve Herem namıyla tanınan padişahı medh ederek ellerini doldurduğu gibi dünya çiçeğini istemedim. Benim murâdım, Resûlullâh'ın şefâatine erişmek ve Allah'ın rızasını kazanmaktır.”

- 121- Ey kişver-i luḫfiñ yegâne pâdişehi
 Senden olur iḫsân bu 'abd-i pür-günehi
 Sâde bu 'abde degil cemî'-i rû-siyehî
Yâ ekreme'l-ḫalkı mâlî men elüzü bihî
Sivâke 'inde ḫulûli'l-ḫâdişi'l- 'amemi

Âhir beyitte olan “amem”, “şâmil” demektir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey bütün mahlûkâtın en şerefli ve en fazîletlisi! Herkese şâmil olan kıyamet korkusu geldiğinde senden başka iltica edeceğim bir sığınacak yerim yok. Senden başka bana şefâat edecek ve elimden tutacak kimim var ki? Bana ihsan olursa, ancak senden olur.”

- 122- Eyle şefâ'tiñe maẓhar bu pür-kürebi
 Şu dem ki ide hücûm cehennemîñ Lehebi
 Yoġ çünkü destimde necâtımıñ sebebi
Ve len yeḏika Resûlallahi câhûke bî
İzâ'l-kerîmü tecellâ bismi müntakımı

Âhir beyitte olan “müntakım”, “kin alıcı” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey günahkârların şefâatçisi! Mevla'nın, Müntakım ismiyle tecelli buyurduğu kıyamet gününde bana şefâat edip beni halâs buyursan senin mansıbın dar olmaz. Hâsılı, beni halâs buyurman ve şefâatinle benim affıma vesile olman benim şan ve şerefindir.”

- 123- Ey ḫâtem-i enbiyâ ve'y maḫbûb-ı Mevlâ
 Ey nûr-ı şems-i ḫuhâ ve yâ Resûl-i Ḥudâ
 Kenz-i şefâ'atiñe 'umûm-ı ḫalk fuḳarâ
Fe inne min cûdike'd-dünyâ ve ḫurretehâ
Ve min 'ulûmike 'ilme'l-levḫi ve'l-ḳalemi

Âhir beyitte olan “ḳalem”, burada “bütün eşyadan mukaddem yaratılan kalem-i kudret”tir. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Yâ Resûlullâh! Dünya ve

ahiret senin cûd u sehândır. Levh ile kalemin ilmi senin ilmindedir. Hâsılı, senin cûd u feyzin cümle âleme şâmildir. Senin lütuf denizinden bir katreye nâil olsam bana yeter.”

- 124- Günâh-ı bî-‘ adede itdiñse de cür’et
Estağfirullah diyüp kıl tevbe vü ric‘at
Buyurdı Hâk çünkü veraḥmeti vesi‘at
Yâ nefsi lâ taḫnaḫū min zelletin ‘azumet
İnne’l-kebâ’ire fi’l-gufrâni ke’l-lememi

Âhir beyitte olan “lemem”, “küçük günahlar” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ey nefis! Büyük suçların ve kabahatlerin sebebiyle Hakk’ın rahmetinden ümîdini kesme. Zîrâ, günahları affedici olan Allah’ın rahmeti ve mağfireti yanında nice büyük günahlar, küçük günahlar gibidir. Hâsılı, Cenab-Hakk nice büyük günahları bağışlar.”

- 125- Yine dirim ki ider raḥmet beni o Hudâ
Çün nezd-i raḥmetde nîm kıtredir deryâ
Ne rütbe itdimse de günâh-ı bî-nitihâ
Le‘alle raḥmete Rabbî ḥîne yaḫsimühâ
Te’î ‘alâ ḥasebi’l-‘işyâni fi’l-kısemi

Âhir beyitte olan “kısem”, “kısmet”in çoğuludur. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ben, Rabb’imin rahmetini taksim ettiği günde, o rahmet herkese günahı miktarınca gelir. Hâsılı, kıyamet gününde günahı çok olanlara çok, günahı az olanlara rahmet edilir. Mü’min olan herkesin suçları bağışlanır. Yani Mevla’nın rahmeti o kadar büyüktür.”

- 126- Bu nemleniñ ey kerîm a‘ mâl-i zâhiresin
Püşîde ez-çeşm olan a‘ mâl-i bâḫinesin
Karîn-i ihlâş kıl imânla ḥâtimesin
Ya Rabbi vec‘al recâ’î gayre mün‘akisin
Ledeyke vec‘al ḥisâbî gayre münḫarimi

Âhir beyitte olan “gayre münḫarim”, “kesik olmayan” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Yâ Rabb! Huzûr-ı şerîfimde istediğimi bana ihsan eyle. Hüsn-i zannımı da hesaba katarak benim ümîdimi kestirme, beni mahrum etme ve kapından kovma.”

- 127- Ey mağfiret şâḫibi ve’y vâḫid-i bî-dü
Gelürse bu ḳalb-i za‘ife bir ḳorku
Lâbüd penâh iderem dergâhıña her sū
Ve’lḫuf bi-‘abdike fi’d-dâreyni inne lehū
*Şabren metâ ted‘uhū’l*ehvâlü yenhezimi*

Âhir beyitte olan “yenhezim”, “fırar eder” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: Yâ Rabb! Cihanda bu kulundan lütfunu esirgeme. Benim bir belaya sabrım yok. Sen bana iki cihanda lütf eyle ki ben de müsterîh olayım.”

- 128- Şalât-ı peygamberi bu ten hayâtda iken
 Dâ'im lisânım ile ne rütbe itsem ben
 Yine edâ idemem lâkin İllâhî sen
Ve 'zen li-suhbi şalâtin minke dâ'imeten
'Ale'n-nebiyyi bi-münhellin ve münsecimi

Âhir beyitte olan “münsecim”, “seylan edip akıcı” manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: Ya Rabb! O server-i enbiyânın mübarek makamına yağdırdığın rahmet bulutuna ferman buyur da, daima o rahmet bulutlarını yağdırınsınlar.”

- 129- Daği ricâl-i Hudâ ekârim-i merdüm
 Sipehr-i tevhiddden müşâbih-i encüm
 Ziyâ virüp itdiler zulâm-ı 'âlemi güm
Ve'l-âli ve's-şahbi şümme't-tâbi'ine lehüm
Ehl-i't-tükâ ve'n-nükâ ve'l-hilmi ve'l-keremi

Âhir beyitte olan “kerem” kelimesinin manası malumdür. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ya Rabb! O rahmet bulutlarına ferman buyur da, peygamberin âl ve ashâbına, onlara tâbi olanlara, takvâ ve hilm sahibi kullara da yağsınlar. Böylece onlar, senin ilâhî tecellî nurunun sırrına mazhar olurlar.”

- 130- Ey Hâlik-ı Bî-çün ve yâ Cenâb-ı Hudâ
 Şalât-ı dâ'ime hem selâm-ı lâ yuḥşâ
 Hâbibiñe olsun me'a aşhâb-ı şafâ
Mâ renneḥat gâdebâti'l-bâni rîḥu şabâ
Ve eṭrabe'l-'ise ḥâdi'l-'isi bi'n-neğami

Âhir beyitte olan “neğam”, “nağme”nin çoğuludur; o da güzel seda manasınadır. Yani sâhib-i kasîde buyururlar ki: “Ya Rabb! Seher rüzgarı ban ağacının dallarını salladıkça ve deve çobanı güzel sedasıyla beyaz deveyi aşka getirdikçe, rahmet bulutların o server-i enbiyânın ravza-i pâkine, âl ve ashâbı üzerine insin.”

KAYNAKÇA

- Âbidin Paşa. Kaside-i Bürde Tercümesi ve Şerhi. (Haz: Ömer Faruk Harman). Gençlik Basımevi. İstanbul, 1977.
- Ahmed Nedvî, Sâhib Ensârî. Asr-ı Saâdet, (Çev.-Haz.: Ali Genceli, Eşref Edib), C. 3. Şamil Yayıncılık. İstanbul 1992.
- Akar, Metin Türk Edebiyatında Manzum Mi'râcnâmeler. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara, 1987.
- Bursalı Mehmed Tahir. Osmanlı Müellifleri (Haz: A. Fikri Yavuz-İsmail Özen). C. 1. Meral Yayınevi. İstanbul, 1975.
- Kademoğlu, Mahmud Rifat. "Kasîde-i Bürde". Şâmil İslam Ansiklopedisi, C. 4. Şamil Yayıncılık. İstanbul 2000. s. 278-279.
- Kaya, Mahmut. "İmam Busîrî ve Kasîde-i Bürde". *Altınoluk Dergisi*. Sayı. 154. 1998. s. 38.
- Şahin, Ebubekir Sıddık. Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mustafa İsen). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 1997.
- Uzun, Mustafa. "Fevzî Efendi, Edirne Müftüsü". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. C. 12. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul, 1997 s. 506-509;
- Yeniterzi, Emine. "Türk Edebiyatında Na'tlara Dair". *Türkler*. C.11. Ankara 2002.
- Yeniterzi, Emine. Türk Edebiyatında Na't. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara, 1993.